

הפרדה בין גברים לנשים

חיים שמילה
רב קהילת טריגאלו, לוד

- א. המקור לצורך בהפרדה במקום קיבוץ אנשים ונשים ובעת התפילה
- ב. מטרת ההפרדה
- ג. תוקף ההפרדה - דאורייתא או דרבנן
- ד. אם ההפרדה היא רק בתפילה או גם באירועים אחרים
- ה. דין ההפרדה במצב של אקראי
- ו. המורם מכל האמור

פעמים רבות בחיי בית הכנסת והקהילה, עולה הצורך להחליט מהי דרך ההפרדה הראויה בין גברים לנשים לשם שמירה על גדרי הצניעות והקדושה. לשם גיבוש החלטה זו נדרש לדעת מהם גדרי ההלכה הבסיסיים שמהם אין לחרוג, ועל פי מידע זה תוכל כל קהילה להחליט אם נדרשים עבורה גדרים וסייגים מעבר למה ששורת הדין מחייבת.

המקרים שבהם צורך זה עולה רבים ומגוונים, כגון הפרדה בעת התפילה וצורת המחיצה הנדרשת, הפרדה בעת אירועי שמחה וצער, הפרדה ב"קידוש" הנערך לאחר התפילה בבית הכנסת, הפרדה בכינוסים ובדרשות, הפרדה בישיבה בסעודות וכדו'.

מטרת מאמר זה היא לדון בגדרי ההלכה המחייבת להפריד בין גברים לנשים במקרים השונים.

א. המקור לצורך בהפרדה במקום קיבוץ אנשים ונשים ובעת התפילה

איתא במשנה בסוכה (נא.) במוצאי יו"ט הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנים שם תיקון גדול. ובגמרא שם (נא.): מאי תיקון גדול אמר רבי

אלעזר כאותה ששנינו חלקה היתה בראשונה והקיפוח גוזזטרא והתקיננו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. תנו רבנן, בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ והיו באים לידי קלות ראש. התקיננו שיהו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים ועדיין היו באין לידי קלות ראש. התקיננו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. היכי עביד הכי, והכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל. אמר רב קרא אשכחו ודרוש, וספדה הארץ משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד. אמרו והלא דברים קל וחומר ומה לעתיד לבא שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעוסקין בשמחה ויצר הרע שולט בהם על אחת כמה וכמה. ע"כ. ובירושלמי סוכה (פ"ה ה"ב) נחלקו האמוראים אם המדובר בהספדו של משיח (בן יוסף) או בהספדו של יצר הרע, ולמאן דאמר זה הספדו של משיח, למדו את הדברים בקל וחומר, ומה אם בשעה שהן אבילין הדין הוא שהאנשים בפני עצמן והנשים בפני עצמן, בשעה שהן שמחים לא כל שכן? ולמאן דאמר זה הספדו של יצר הרע, מה אם בשעה שאין יצר הרע קיים הדין הוא שהאנשים בפני עצמן והנשים בפני עצמן, בשעה שיצר הרע קיים לא כל שכן? ע"כ. ורש"י פירש על פי הדעה שמדובר בהספדו של משיח בן יוסף. ובין כך ובין כך, העולה מהדברים הוא שבקיבוץ של רוב עם יש להפריד בין הגברים לנשים.

ב. מטרת ההפרדה

במשנה בסוכה (נא.) איתא דעשו תיקון גדול כדי למנוע מה שהיו באין לידי קלות ראש. ואיתא במשנה מידות (פ"ב מ"ה) דעשיית הגוזזטרא היתה כדי שלא יהיו מעורבין. וכן איתא בירושלמי סוכה (פ"ה ה"ב) האנשים בפני עצמן והנשים בפני עצמן כההיא דתנינן תמן וחלקה היתה בראשונה והקיפוח כצוצטרה שהנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטן כדי שלא יהו מעורבין. וכן בתוספתא סוכה (פ"ד ה"א) וכשראו בית דין שהן באין לידי קלות ראש עשו שלש גוזזטראות בעזרה כנגד שלש רוחות ששם נשים יושבות ורואות בשמחת בית השואבה ולא היו מעורבין. ע"כ. ומשמע מהמשניות בסוכה ומידות, מהירושלמי ומהתוספתא שמטרת ההפרדה היתה מניעת העירוב בין המינים כדי שלא יגיעו לידי קלות ראש. וכ"כ

הרמב"ם בהלכות לולב (פ"א הי"ב) וז"ל היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו. עכ"ל. וכ"כ בהלכות בית הבחירה (פ"ה ה"ט) עזרת נשים היתה מוקפת גזוזטרא כדי שיהיו הנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטן כדי שלא יהיו מעורבין. עכ"ל. וכ"כ בסמ"ג עשין (קסג) וז"ל והקיפיה גזוזטרא שהנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה בשמחת בית השואבה כדאמר כסוכה כדי שלא יהיו מעורבין. עכ"ל. ומשמע מהרמב"ם והסמ"ג שמטרת התקנה היתה מניעת העירוב בין הגברים לנשים.

וכתב הרמב"ם בהל' יו"ט (פ"ו הכ"א) חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשיין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה וכן יזהירו בדבר זה לכל העם כדי שלא יתערבו אנשים ונשים בכתייהם לשמחה ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה. ע"כ. וכתב המ"מ שזה נלמד ממה שאמרו בגמרא קידושין (פ.א.) אמר אביי סקבא דשתא ריגלא. ופירש"י דימות הרגל הם ריעוע של ימות השנה ליחוד ולעבירה מפני שיש קיבוץ אנשים ונשים לשמוע דרשה ונושאים ונותנים זה עם זה. ע"כ. והתוספות כתבו (שם ד"ה סקבא) שאז יש קבוצות אנשים ונשים לשמוע הדרשה ונותנין עין זה על זה ויש אומרים שלכך נהגו להתענות לאחר פסח ולאחר סוכות. ע"כ. ומדברי הרמב"ם שכתב שהדבר אסור שמא יבואו לידי עבירה, משמע שאין הדבר משום הסתכלות אסורה אלא משום שעלולים לבוא לידי איסור קרבה לעריות כגון חיבוק ונישוק וכדו', שהרי כתב "שמא יבואו לידי עבירה" ומשמע שמדבר על דבר שעלול לקרות בעתיד, ואילו הסתכלות אסורה תתרחש כבר בעת ישיבתם יחד. ואמנם את דברי התוספות שכתבו שנותנים עין זה על זה ניתן לפרש שמדברים באיסור הסתכלות אסורה, אך מאידך גיסא יותר משמע שמדובר שנותנים עין זה על זה ולכן עלולים לבוא לידי עבירה של קרבה לעריות כגון חיבוק ונישוק וכדו', וכן מדויק בלשונם שכתבו "נותנים עין" שהוא ביטוי של שימת לב ולא של הסתכלות אסורה, וממילא משמע שהחשש הוא שמתוך ששמים לבם זה על זה יבואו לידי עבירה של קרבה לעריות. ואתי שפיר דברי הרמב"ם והתוספות ע"פ דברי הירושלמי והתוספתא שמטרת ההפרדה היא מניעת העירוב בין המינים, והסבירו שקלות הראש שביקשו חז"ל למנוע

היא עירוב הדעות ושימת העין זה על זה שעלולה להביא את האנשים והנשים לידי עבירה של קרבה לעריות.

אך חזות קשה הוגד לי, מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (סוכה פ"ה מ"ב) וז"ל היו מכינים מקום לנשים ומקום גדור לאנשים ומקום הנשים למעלה על מקום האנשים גבוה ממנו כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים. עכ"ל. ולפי פירושו, מטרת ההפרדה היא כדי למנוע הסתכלות אסורה של האנשים בנשים, ולא כפי שכתב בהלכותיו שהמטרה היא מניעת עירובם כדי שלא יגיעו לדבר עבירה, ונראים הדברים כסתירה בדבריו. אמנם נראה שהעיקר כדבריו בהלכות, מפני שידועים דברי הפוסקים שבסתירה בין פירוש המשנה לספר היד החזקה, הלכה כמו שכתב בספר היד החזקה, וכמו שהביא בספר יד מלאכי כללי הרמב"ם בשם הב"י (יו"ד רצד) וז"ל כשהרמב"ם סותר עצמו מפירוש המשניות לחיבור היד, אין לסמוך אלא על מה שכתב בחיבור. עכ"ל. ועוד, שכיצד תקנו חז"ל בתחילה שיהיו הנשים מבפנים והאנשים מבחוץ, והרי עלולים לבוא בצורה כזו לידי הסתכלות אסורה, אלא ודאי שמטרתם היתה למנוע עירוב בין הגברים לנשים כדי שלא יבואו לידי קלות ראש, אך מכיוון שעדיין היו באים לידי קלות ראש, שינו חז"ל את תקנתם, ואין חששם של חז"ל מהסתכלות אסורה, וכוונת הרמב"ם במה שכתב בפירוש המשנה "כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים" היא כמו שכתבו התוספות שלא ישימו עיניהם זה על זה ויבואו לידי עבירה, וחששו חז"ל מהסתכלות כזו, ואין כוונתו שההפרדה היא מחשש להסתכלות אסורה שאיסורה משום הרהור עבירה.

ואחרי כתבי כל זאת, ראיתי מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (מידות פ"ב מ"ה) וז"ל וכבר נתבאר בסוף סוכה שבה היתה הכניסה לשמחה בימי החג, ומראה שמא יתערבו הנשים בין האנשים הקיפו אותה בשקופין אטומים ועשו בהם כמין מעלות כדי שיביטו מהן הנשים בשעת כניסת ישראל לשמחת בית השואבה שם כמו שבאר בסוף סוכה. עכ"ל. ומעתה הכל על מקומו יבוא בשלום, שמה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (סוכה פ"ה מ"ב) וז"ל היו מכינים מקום לנשים ומקום גדור לאנשים ומקום הנשים למעלה על מקום האנשים גבוה ממנו כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים. עכ"ל. אין כוונת הרמב"ם שמטרת הגזוזטרא היתה כדי למנוע הסתכלות אסורה, אלא כוונתו שמטרתה היתה כדי

למנוע את התערבות הנשים בין האנשים, וזו היתה קלות הראש שבשלה תיקנו חז"ל את התקנות בבית המקדש, וכמו שכתב במפורש בפירושו למסכת מידות והפנה בדבריו למסכת סוכה. אך יש עדיין מקום לפקפק בהסבר זה, דהלא פירוש לשון "שקופים אטומים" הוא לקוח מן הפסוק במלכים א (פ"ו) ויעש חלוני שקופים אטומים, ובמסכת מנחות (פו): פרושו שקופים בחוץ ואטומים מבפנים. עכ"ל. כלומר, שהאור מבחוץ לא יוכל להיכנס, אלא רק לצאת. וא"כ נראה שהתכוונו גם למנוע ממש את הסתכלות האנשים בנשים בנוסף למניעת העירוב ביניהם. אך יש לומר שכוונתם בהתקנת חלוני שקופים אטומים היתה מניעת הסתכלות של שימת העין של האנשים על הנשים וכך תימנע קלות הראש ועירוב הדעות בין האנשים לנשים, ולא מניעת ההסתכלות האסורה עצמה. ועוד, שהתיקון שעשו בבית המקדש הוא כדי למנוע את קלות הראש, ולשיטת הרמב"ם המושג של קלות ראש הוא ענין של שחוק ומהתלות ולא של הסתכלות אסורה וכמו שכתב בהלכות תפלה (פי"א ה"ו), וכן בהלכות דעות (פ"ב ה"ז) לא יהיה אדם בעל שחוק ומהתלות וכו' כך אמרו חכמים שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. עכ"ל. ואיך שיהיה, גם אם ירצה החולק לחלוק בהבנת הרמב"ם בפירושו למשנה, הרי בהלכות כתב הרמב"ם רק את טעם מניעת העירוב ולא את טעם ההסתכלות, ובסתירה כזו הלכה כדעתו בספר היד החזקה.

וכן ראיתי לרב שמואל הבר בספר את צנועים חכמה (ח"ב עמ' תקיג) שהביא לפסקי הרי"ד על מסכת סוכה (נא.) שכתב וז"ל והאנשים יעמדו למטה בעזרה ולא יוכלו להביט בנשים שהיו לה מחיצות סביב ועשויות כמין סריגי חלונות שהנשים בפנים רואות מבחוץ ושבוהין לא יוכלו לראות מבפנים כדתניא וכו' ועדיין היו באים לידי קלות ראש, פירוש שהיו מסתכלין אילו באילו וקורצין בעיניהן. עכ"ל. ומוכח מדבריו שהתקלה היתה בקריצת העין זה לזה ובריבוי החיבה והרמיזה ביניהם שעלולה להביאם לידי עבירה, ולא עצם ההסתכלות עצמה האסורה מדין הסתכלות בעריות, וכדי למנוע חשש תקלה זה יש למנוע את העירוב בין המינים. ומה שכתב הרי"ד שכשהאנשים למטה בעזרה לא יוכלו להביט בנשים הנמצאות למעלה בגזוזטרא, כוונתו שכך לא יוכלו להביט בנשים ולקרוץ להם בעיניהם כפי שהיתה התקלה בתחילה, וזה מוכרח ממה

שכתב שלא יוכלו האנשים להביט בנשים ואח"כ פירש דבריו שהדבר נעשה כדי למנוע את התקלה של קלות ראש וקריצת העין ביניהם. והוא ממש כמו שפירשנו בתירוץ סתירת דברי הרמב"ם בפירוש המשנה בין מה שפירש במסכת סוכה לבין מה שפירש במסכת מידות. וכ"כ המאירי וז"ל והקיפיה כצוצטרא, והיא מחיצה כעין שבכה, מפני שהיו מתכנסות בה הנשים לראות שמחת בית השואבה שהאנשים עושים בעזרה, וכדי שלא יתערבו נשים באנשים הקיפיה במחיצות אלו. עכ"ל. וכן ראיתי באגרות משה (או"ח ח"א סי' מ-מא) שכתב שההפרדה היא לא מדין הסתכלות אסורה שהיא אסורה על כל אדם בפני עצמו ואיננה ניכרת לאחרים, אלא היא כדי למנוע קלות ראש שהוא מה שנקל להם לדבר זה עם זו וליגע זה בזו, שבקיבוץ הציבור הוא דבר הניכר לאחרים ויבואו גם הם לידי קלות ראש. עכת"ד. וכן חילק באופן זה בשו"ת שרידי אש (ח"ב סי' ח).

אולם מאידך גיסא, כתב המרדכי (סנהדרין כ.). וז"ל אשכחן פרק החליל (סוכה נא) שהקיפיה לעזרת נשים גזוזטראות כדי שלא יסתכלו בנשים. עכ"ל. וכן בתוס' הרא"ש (שם) כתב וז"ל אע"ג דפרק החליל קאמרי דהקיפו עזרת נשים גזוזטראות כדי שלא יסתכלו בנשים, הכא ליכא למיחש דשעת צער הוא. עכ"ל. וכן בתוס' יו"ט על סוכה (פ"ה מ"ב) הביא לדברי הרמב"ם בפירוש המשנה שתיקנו כן משום הסתכלות וכתב דהדין עימו. ע"כ.

וכן ראיתי להאדמו"ר מסאטמר בשו"ת דברי יואל (ח"א סי' י) שכתב שההפרדה בבית המקדש היתה מדין הסתכלות אסורה וכמו שכתבו הרמב"ם בפירוש המשנה והפסקי רי"ד (כך הבין הדברי יואל בדעת הפסקי רי"ד) והתוספות יו"ט על המשנה בסוכה, ומה שכתוב בירושלמי והתוספתא שההפרדה היא כדי שלא יהיו מעורבין, הכוונה היא שכל מה שמביא לידי קלות ראש נקרא מעורבין וגם הסתכלות היא בכלל זה, וכמו שפירוש הטור (או"ח סי' רמ) דבני עירבוביא הוא כשממש אדם עם אשתו ונתן דעתו על אחרת, נקראים בניו בני עירבוביא, ואם כן, על ידי הרהור המחשבה כבר נקרא עירבוביא, ולכן גם שייך לומר דהסתכלות והרהורים שנמשכת דעתו של אדם אחריהם נקראים תערובות. וכן עירוב תחומין נקרא כך מפני שדעתו של האדם נמשכת אחריו ולכן הוא נחשב כמקומו לעניין איסור תחומין, וקל וחומר שהסתכלות מושכת את ליבו ודעתו של האדם. עכת"ד.

היא משום שני הדינים, הן משום תערובת והן משום צניעות והסתכלות. ע"ש. ובחלק ז' (סי' יב) כתב להוכיח כן מביאורי הגר"א על מסכת מדות (פ"ב מ"ג) שפירש וז"ל בראשונה, פירוש, במקדש ראשון, שלא היה דבר בולט מן הכותל, ובמקדש שני שהיו יראים מן היצר הרע, עשו כצו צרה כדי שיהיו שם נשים. ע"כ. וכתב על זה המשנה הלכות וז"ל הנה ביאר לן הגר"א ז"ל דבמקדש ראשון שלא היו צריכין לגזוזטרא משום שלא שלט היצר הרע בהם לצדקתם ולא חיישו ליצר הרע, הכי נמי דלא עשו גזוזטרא וההבדל היה למטה, וסגי בהכי, אבל במקדש שני שחשו ליצר הרע תקנו לנשים למעלה, ואם כן, מבואר דהתיקון של נשים למעלה הוא משום יצר הרע ולא משום הבדל (בין גברים לנשים). עכ"ל.

וגם דבריו של המשנה הלכות לא זכיתי להבין, דמה שפירש שחומת העזרה שימשה בתחילה כמחיצה בין הגברים לנשים, ואם כן, ודאי שקלות הראש שהיתה שם היא ההסתכלות האסורה בנשים, אינו מוכרח, דיש לומר כמו שכתבתי לעיל, שקלות הראש היא קריצת העין וריבוי החיבה בין הגברים לנשים העלולים להביאם לידי קרבה לערוה ועבירה, וכמו שכתבו התוספות והפסקי רי"ד הנ"ל, ואין כאן עניין למניעת ההסתכלות אסורה בנשים. ועוד יש לומר, שאף על פי שחומת העזרה הפרידה בין הגברים לנשים, מכל מקום היו איזה גברים שנדחקו ונכנסו למקום הנשים או שבפתח עצמו שהוא נקודת המפגש שבין הגברים לנשים היו באים לידי חיבה וקלות ראש, והיא קלות הראש המוזכרת שבעקבותיה בנו את הגזוזטרא, ואין מכאן ראיה לכך שקלות הראש היתה ההסתכלות אסורה בנשים. וכן מה שהביא המשנה הלכות ראיה מדברי הגר"א דהתיקון של נשים למעלה הוא משום יצר הרע דהיינו ההסתכלות אסורה ולא משום מניעת עירוב בין נשים לגברים, אינו מוכרח, דיש לומר שכוונת הגר"א שבבית שני שחשו ליצר הרע של קריצת העין וגילויי חיבה בין הגברים לנשים העלולים להביאם לידי עבירה של קרבה לעריות, ולא שחשו ליצר הרע של ההסתכלות אסורה.

ועיין עוד בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' ח) שהביא שבספר לב העברי נדפס פסק דין אשר חתומים עליו למעלה משבעים גאונים ובראשם מהר"מ אש והגר"ש גאנצפריד ז"ל שפסקו בסכינא חריפא וז"ל אסור לעשות המחיצה המבדלת בין עזרת נשים ואנשים (אלא) רק באופן אשר לא יוכלו

להסתכל אנשים בנשים, רק יעשו כנהוג בימי קדם, וכן אם כבר נעשה לא יכנסו בה. עכ"ל. וכתב על זה הציץ אליעזר וז"ל חושבני שמהאמור מספיק כבר להיווכח על חומר החיוב של עשיית מחיצה מבדלת בין בית הכנסת לבין עזרת נשים באופן שהאנשים לא יוכלו לבוא לידי הסתכלות. עכ"ל. וכ"כ האדמו"ר מנחם מנדל שניאורסון מליובאוויטש בספר שערי הלכה ומנהג (או"ח א עמ' קצח-קצט) שהמחיצה צריכה להיות באופן שבו לא יוכלו להסתכל בנשים, והיא צריכה להיות למעלה מקומת איש. עכת"ד.

ונפקא מינה, כשהנשים נמצאות ברשות אחרת המוגבהת מעזרת הגברים, שבכך מתקיים דין ההפרדה בין גברים לנשים במקום קיבוץ, ורק מדין הסתכלות אסורה יש להניח שם מחיצה כדי שלא יסתכלו בנשים. וכ"כ האג"מ (שם סי' מא). ובאג"מ ח"ה (או"ח ח"ג סי' כג) כתב שיש לעשות מחיצה בגובה י"ח טפחים גם כשאין חשש קלות ראש כדי למנוע הסתכלות בערווה בזמן קריאת שמע ותפילה כאשר הנשים באות שלא בצניעות לבית הכנסת, אבל ראוי להחמיר להגביה המחיצה עד שלא יראו אפילו ראשיהן של הנשים. אך השרידי אש (שם) כתב שלא עשו תיקון לאיסור ההסתכלות האסורה בבית המקדש מפני שהוא איסור עצמי על כל אדם ואדם ומסור ללב, אך עשו גזוזטרא עבור הנשים כדי שלא יתערבו האנשים בנשים ויבואו לידי קלות ראש. ומכל מקום, להלכה למעשה, הן לדעת האג"מ והן לדעת הדברי יואל יש לעשות מחיצה כך שלא יראו הנשים כלל, ורק מחלוקתם היא אם יש מקום להקל כשאי אפשר, שיהיו ראשיהן של הנשים נראין מעל המחיצה, שבזה האג"מ מתיר ע"פ דברי הערוך השולחן שבימינו שפרוצים בדבר ונשים נשואות רבות אינן מכסות את שיער ראשן, אין בשיער הנשים משום שיער באשה ערווה, והדברי יואל אוסר ומצריך שלא יראו הנשים כלל, וגם חלק על היתרו של הערוך השולחן.

וכן נפקא מינה נוספת, בדין מחיצה של זכוכית אשר יוצרת הפרדה בין גברים לנשים אך איננה מונעת הסתכלות אסורה, דלדעת האג"מ (או"ח ח"ג סי' כג) מותר מדינא לעשות מחיצת זכוכית, וכתנאי שהנשים הבאות לבית הכנסת לכושות בצניעות כדי שלא יעברו על הסתכלות בערווה בזמן קריאת שמע ותפילה, אך אם אינן לכושות בצניעות, אסור להקל. ומכל מקום, כתב האג"מ (או"ח ח"א סי' מג) שטוב לעשות המחיצה מזכוכית

כזאת שרק הנשים יכולות לראות דרכה וגברים לא יכולים לראות. עכת"ד. אך האדמו"ר מנחם מנדל שניאורסון מליובאוויטש בספר שערי הלכה ומנהג (או"ח א עמ' קצח-קצט) כתב בתשובה וז"ל בנוגע להמחיצה, שחלקה העליון היא מזכוכית שקופה, הרי הדבר כלועג מעצמו! וכי את מי חושבים לרמות בזה? ע"כ. וכן כל הסוברים שהמחיצה היא מדין הסתכלות אסורה ודאי שיאסרו במחיצת זכוכית. ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' כט) כתב לתמוה על מי שעשה מחיצת זכוכית שדמות הנשים לא ניכרת בה מן העבר השני אך ניתן לראותן, שהוא דבר חדש וכיצד יודעין באיזה שיעור ואופן לעשות אותה? עכת"ד. ובספר טהרת יו"ט (ח"ג עמ' כח) כתב בשם שו"ת דברי ישראל, דאם בעזרת הנשים יש חלונות אשר המסתכל דרכם לא יוכל להכיר את הנשים אבל רואה דמות נשים, שראוי ונכון לתקן וילונות על גבי הזכוכית כדי להסתיר הנשים לגמרי. עכת"ד. וכ"כ בשו"ת תפארת נפתלי (סי' יב) דאם דמות הנשים נראית אך אינה ניכרת, יש להתרחק מדבר זה. עכת"ד. ונלע"ד שמה שאסרו הפוסקים הוא כשאינו יכול לזהות ולהכיר את הנשים ולראותן בכירור, אך יכול לזהות באופן כללי שזו אשה ואת תנועותיה וכדו', אך גם הם יודו שאם דמות הנשים לא ניכרת כלל ורק רואים צללית שחורה מאחורי המחיצה כך שיודעים שיש שם אדם ואינו ניכר כלל בין גבר לאשה, יש להקל. וראיה לדבר, ממה שהתירו כל הפוסקים לעשות מחיצה אשר יש בה נקבים דקים וכפי שהיו עושים בבית המקדש עבור הנשים, ובודאי שבמחיצה כזו ניתן להבחין כי יש אדם העומד מן העבר השני וכן אפשר להבחין בתזוזתו, ואף על פי כן מותר הדבר, מכיוון שאין דמות אשה נראית, והוא הדין לענ"ד בנידון דידן.

ופסק האג"מ (או"ח א' סי' לט) שמכיוון שמטרת המחיצה היא כדי שלא יבואו לידי קלות ראש, די במחיצה עד הכתפיים, והוא גובה ג' אמות שהן י"ח טפחים (144 ס"מ לשיטת הגר"ח נאה), ואף שראשי הנשים נראים, לא יבואו לידי קלות ראש, והמחמירים להגביה המחיצה עד שלא יראו גם ראשי הנשים תבוא עליהם הברכה; אך מדינא די ב"ח טפחים אף אם נמצאות שם נשים נשואות פרועות ראש, מכיוון שלדעת ערוך השולחן בזמן הזה בעוונותינו הרבים מותר להתפלל כנגדן מפני שיש הרבה שהולכות כך. עכת"ד. וכן בכתבי הגרי"א הענקין (ח"ב תשובות איברא סי'

(י) פסק ששיעור המחיצה הוא כגוף בינוני עד הראש, ובשעת הדחק תהיה המחיצה לפחות עשרה טפחים ולמעלה מזה יהיה וילון. ואף שלפעמים מפשילין הוילון, הוא דבר עראי ואין חוששין לו. ואם העזרת נשים נמצאת למעלה, בכמה ערים ברוסיה לא דקדקו לעשות מחיצה לעזרת הנשים, ונכון שיעשו וילון למעלה אם המחיצה נמוכה. ובית הכנסת חדש שאין בו מחיצה, אם הם מבטיחים לעשות בו מחיצה אין להימנע מלהתפלל שם, ואם אפשר, כדאי שיתקנו שם לפחות וילון בין הגברים לנשים. עכת"ד.

ויש להעיר שהרב יהודה הרצל הנקין בשו"ת בני בני (סי' א-ג) כתב שדין המחיצה הוא כדי למנוע ערבוב וצריך מחיצה שתגרום הפרדת רשויות בין עזרת הגברים לעזרת הנשים, ולכן וילון התלוי מלמעלה אך אינו קשור מלמטה או שאינו מגיע לתוך ג' טפחים מהרצפה ושאר דיני הבדלת רשות, אינו ראוי לשמש בתור מחיצה. עכת"ד. והביא עוד הרב הנקין בקובץ הדרום (נו) את דברי הילקוט שמעוני (כי תצא רמו תתקלד) על הכתוב ויתד תהיה לך וז"ל תנא דבי אליהו לא יעמוד בתוך הבקעה ויתפלל וכו' ולא יעמוד בין הנשים ויתפלל מפני דעת הנשים, אלא יקדש מחנהו חמשה אמות לכל צד, ואם היה בתוך מחנהו יקדש את כולה שנאמר ה' אלקים מתהלך בקרב מחניך וכו'. עכ"ל. ופירש שם הרב הנקין שחמש אמות הוא עד ולא עד בכלל, כלומר ד' אמות, והוא כדעת רבי שמעון בן אלעזר בגמ' בבבבבב (כה:): שכל הבית חשיב כארבע אמות לענין צואה, והוא הדין לענין תפילה בין הנשים שאסור להתפלל כאשר הן עמו באותו החדר. אך בשו"ע (או"ח פז, ג) לא נפסק כדעת רבי שמעון בן אלעזר, ודי שיתרחק מהצואה ארבע אמות אף שהיא נמצאת באותו חדר שבו הוא מתפלל, ואם כן, לכאורה הוא הדין דאף בנשים די בהרחקה של ארבע אמות, והוא נגד כל הפוסקים. ומ"מ מצאנו מקור בדברי חז"ל לצורך בהפרדה בין נשים לגברים בעת התפילה וצורך זה הוא שיהיו ברשויות נפרדות. עכת"ד. ולא מצאנו לו חברים באחרונים לדבריו שדין המחיצה הוא מדין הפרדת רשויות.

ג. תוקף ההפרדה - דאורייתא או דרבנן?

כתב האג"מ (או"ח ח"א סי' לט) דעצם הדין שאף אם האנשים הם בצד אחד והנשים בצד אחר אסורין הן להיות בלא מחיצה הוא לדעתו דינא

דאורייתא, וראיה ממסכת סוכה (נא). מדין הגזוטרטא שהוסיפו בבית המקדש בעת שמחת בית השואבה למרות האיסור דאורייתא לשנות במתכונת בנייתו של בית המקדש ממה שנאמר הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, ומכאן יש ללמוד שחיוב המחיצה הוא מדאורייתא. והביא שם עוד חיזוקים לדבריו. ולא די במחיצה כלשהיא, אלא אף מחיצה שלמרות הימצאותה יכולים לבוא לידי קלות ראש, עדיין אסור הדבר מדאורייתא, ולכן לא היה די בתקנות הראשונות שתיקנו בבית המקדש להפריד בין גברים לנשים והיה צורך בעשיית גזוטרטא. ואם כן, גם בבית הכנסת יש לעשות מחיצה שתמנע את הגברים והנשים מלהגיע לידי קלות ראש, ועדיף לעשות בצורת גזוטרטא כמו שהיה בבית המקדש או לפחות בצורת מחיצה מלאה שתמנע מלבוא לידי קלות ראש. ואמנם יש מקום לומר דבבית הכנסת האיסור הוא רק מדרבנן משום שאין בו איסור דאורייתא של ומקדשי תיראו, אבל בשעת תפילה, וכשמזכירים שם שמים ודברי תורה וקדושה מסתבר שהדבר אסור מדאורייתא בלא מחיצה, דהא כתב הר"ן במגילה (כו) שתיקנו דיני קדושה על בית הכנסת משום הקדושה שאומרים בו, ואם כן, בעת התפילה הרי הוא בדיני קדושה מדאורייתא ואסור לנהוג בו קלות ראש ולכן יש להעמיד מחיצה. ועוד כתב האג"מ, שמסתבר לו שהאיסור הוא מדאורייתא בכל מקום קיבוץ דהא למדו מדין ההספד שלעתידי לבוא, לעניין הדין בבית המקדש, ובלא צורך קיבוץ אף במקדש מותר, כמו שחנה התפללה סמוך לעלי הכהן. ע"כ. ועוד כתב האג"מ (שם סי' מד) דישיבה מעורבת ממש בבית הכנסת היא חמורה יותר מישיבה ללא מחיצה כשהגברים והנשים יושבים בנפרד, ונפקא מינה לבטולי האי מקמי האי אם לא ישמעו לנו לעשות מחיצה. וכ"כ בשו"ת קנה בושם (ח"ב סי' ט) דדין המחיצה הוא מדאורייתא. ע"ש. וכן כל הפוסקים שהבאנו לעיל הסוברים שהמחיצה היא מדין של הסתכלות אסורה, יסברו אף הם שדין המחיצה בבית הכנסת הוא מדאורייתא וכדין המחיצה בבית המקדש, וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' יב).

אך מצאנו לרש"י שפירש (סוכה נא. ד"ה קרא אשכחו), שצריך להבדיל אנשים מנשים ולעשות גדר בישראל שלא יבואו לידי קלקול. עכ"ל. ומשמע שדין המחיצה הוא מדרבנן. וכן כתב במהרש"א (שם) וז"ל זה התקון לא היה צורך עבודת המקדש אלא לאפרושי מאיסורא דערוה, לא

הזה בכלל הכל בכתב מיד ה'. עכ"ל. וגם מדבריו עולה כי דין המחיצה הוא מדרבנן. וכן נראה מהמאירי (שם) וז"ל אף על פי שהבנין כולו על ידי נביא היה ולא היה להם להוסיף, סמכו בה בבנין עראי לגדור פרצות, שלא להקל ראש להעמיד אנשים ונשים בעירבוביא. עכ"ל. ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' עז) כתב שאנו מחויבים מדינא לעשות הפסק בין עזרת אנשים לעזרת נשים כמו שהיה בבית המקדש. ע"ש. אך לא פירש דבריו אם החיוב הוא מדאורייתא או מדרבנן.

ובשו"ת שרידי אש (ח"ב סי' ח) כתב וז"ל בבית הכנסת יש תקנה קדומה לעשות מחיצות גבוהות שלא יוכלו להסתכל משום תפילה וקריאת שמע שאסור מטעם ערוה כמבואר בברכות (כד.) שטפח מגולה וכן שיער באשה ערוה. עכ"ל. ונראה מדבריו שדין עשיית המחיצה בבית הכנסת הוא תקנה או מנהג קדום, ואין תוקפו מדאורייתא או מדרבנן. וגם בשו"ת אז נדברו (חי"ג סי' ט) כתב דיסוד המחיצה בבית הכנסת הוא ממנהגא. וכ"כ בשו"ת מהרי"ץ דושינסקי (סי' יט) וז"ל דקדקו לעשות מחיצה שלא ישלוט העין לראות מעזרת אנשים לעזרת נשים ומנהג כזה אי אפשר לבטל בשום אופן, והרי כתב הרמב"ם בהל' ממדים (פ"ב ה"ג) שכל מנהג שנעשה לגדר ולסייג, אפילו בית דין שגדול בחכמה ובמנין אין יכול לבטל אם פשט איסורו. עכ"ל.

והחת"ס בתשובותיו (חו"מ סי' קצ) נתן טעם לדבר וז"ל אנו מאמינים שכל תפלה או שבח והודאה שמתערב במחשבה ההיא שום הרהור אפילו באשתו, לא תעלה במעלות לפני ה' יתברך ולא תקובל לפניו, ומפני זה אנו מפרישים הנשים מן האנשים בבית הכנסת בפני עצמם שלא יבואו לידי הרהור בשעת תפלה ותהיה תפלה נדחית רחמנא ליצלן וכו' ואפילו היכא דליכא משום איסור ערוה, כגון אשתו של עצמו, מכל מקום במקום תפילה והודאה או הספד, כל מה דבעי לבא לרחמנא, לא יתעורר שום ענין הרהור אפילו באשתו אמרו, שהרי כתיב משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד, ומאי טעמא לא יספרו כל איש עם אשתו יחדיו, אלא על כרחך דגם זה אסור דגורם הרהור וביטול הכוונה. עכ"ל. ונראה מדבריו שהדבר אסור מדינא, ורק נתן טעם והסבר לאיסור. ויש להעיר, דלפי דבריו יוצא שבסעודת חתונה או בדרשה וכדו' אין איסור לשבת בלא מחיצה, שהרי אין המדובר בתפילה, שבח, הודאה או מספד, שבהם עומדים לפני רבונו של עולם ויש

חשש שיתערבו בהם הרהורים זרים. ובשו"ת אז נדברו (חי"ג סי' סז) כתב שעיקר האיסור אינו משום הסתכלות כמו שהבין התוספות יו"ט בדעת הרמב"ם, אלא כוונת דברי הרמב"ם היא כדעת החת"ס וכדי שלא יתערב הרהור אסור בתפילותינו ועבודתנו לה' יתברך. וכן כתב מסברא דנפשיה בשו"ת שמ"ש ומגן (ח"ב סי' ס אות ב) שלא יתכן שבזמן שאנו צריכין לכווין הרבה בתפילה, יהיה שטן מרקד לפנינו, ולא יניח אותנו לעבוד את ה' כראוי. עכ"ל. ולכן כתב ששיעור המחיצה הוא שלא יהיו הנשים נראות כלל ואפילו בשעה שהן עומדות. וכ"כ הרב שלום קרויז בשו"ת דברי שלום (ח"ה סי' ח) כדעת החת"ס. וכ"כ בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' עד אות כח) שראיית הנשים גורם לאיבוד כוונת התפילה. ע"כ.

וא"כ מצוינו בזה כל הדעות, שיש אומרים שדין המחיצה הוא מדאורייתא ויש אומרים דמדרכנן ויש אומרים שהוא מנהג ותקנה קדומה שהיתה בעם ישראל.

ד. אם ההפרדה היא רק בתפילה או גם באירועים אחרים

1. הפרדה בשעת צער והפרדה בשעת שמחה

הטור והשו"ע (או"ח תקטז, ד) העתיקו להלכה את דברי הרמב"ם הנ"ל בהל' יו"ט (פ"ו הכ"א) וז"ל חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשיין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה וכן יזהירו בדבר זה לכל העם כדי שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה. ע"כ. והשו"ע כתב בסוף דבריו וז"ל וכן יזהירו בדבר זה לכל העם שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם בשמחה ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה אלא יהיו כולם קדושים. עכ"ל. סיום זה "אלא יהיו כולם קדושים" אינו מופיע בדברי הרמב"ם והטור, אלא הוא תוספת של השו"ע, ונראה שרצה לומר שהפרדת הגברים והנשים מלהתערב זה בזה מקרי קדושה, והנהוגים בה קרויים קדושים. הגר"א ציין על דברי השו"ע למסכת קידושין (פא.) ולמסכת סוכה (נא.) וכתב שיש להפרידם מפני שעסוקין בשמחה על פי הקל וחומר מההפרדה בין גברים לנשים בשעת ההספד. אם כן, למדנו מכאן שבשעת קיבוץ ושמחה יש להפריד

בין הגברים לנשים. כיוון שדין זה נלמד מדין קיבוץ לצורך מספד ואבל, ואפילו באופן שנקבצים בעת צער יש חשש של קלקול ועברה, הרי שנאסר כל קיבוץ של גברים ונשים לצורך עניין מסוים ויש להפריד ביניהם. ואולם, בזמן מספד ואבל די בהפרדה מסוימת ואין צורך במחיצה, דהא איתא בסנהדרין (כ). ת"ר מקום שנהגו נשים לצאת אחר המיטה, יוצאות, לפני המיטה, יוצאות. ר"י אומר לעולם נשים לפני המיטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר. ע"כ. כדעת ת"ק נפסק ברמב"ם בהל' אבל (פי"ב הי"א) ובשו"ע יו"ד (שנט, א), וסיים על זה השו"ע (שם) וז"ל ועכשיו נהגו שאין יוצאות אלא לאחר המיטה ואין לשנות. עכ"ל. ואיתא בירושלמי סנהדרין (פ"ב ה"ה) אית תניי תני הנשים מהלכות תחילה והאנשים אחריהם, ואית תניי תני אנשים תחילה והנשים אחריהם. מאן דמר הנשים תחילה שהן גרמו מיתה לעולם, מאן דמר האנשים תחילה מפני כבוד בנות ישראל שלא יהו מביטין בנשים. ע"כ. וא"כ אף למאן דאמר שיש לחשוש שלא יביטו הגברים בנשים, מדובר שנמצאים ללא מחיצה ביניהם, ועוד, שאין החשש מאיסור הסתכלות של הגברים בנשים, אלא מצד שאין כבודן של בנות ישראל שיביטו בהן. עולה מכאן שבשעת אבל די בכך שלא יהיה עירוב בין המינים ואין צורך בהפרדה מוחלטת, וכן כתב הרדב"ז על הרמב"ם (שם) וז"ל ומכל מקום למדנו שאין הנשים יוצאות בערבוביא עם האנשים. עכ"ל.

אך יש להקשות דהא דין ההפרדה בבית המקדש נלמד בגמ' (סוכה נא.) מדין ההפרדה בשעת ההספד בין הגברים לנשים במשפחת בית דוד, ומכיוון שדין ההפרדה בבית המקדש הוא על ידי מחיצה, ודאי שגם הדין המקורי שממנו נלמד העניין גם הוא איירי ביש מחיצה ביניהם, וכן הביא לדברים אלו הרב דוד הרפנס בשו"ת ויברך דוד (ח"ב אה"ע סי' א). אולם יש לדחות סברה זו מכמה טעמי: חדא, שהוא דבר שלא יתכן במציאות לעשות מחיצה בין גברים לנשים בשעת לוויית המת משום שהוא מקום פתוח והאנשים והנשים נמצאים בתנועה, ואף אם הם עומדים במקום אחד אין זה אפשרי מפני שהמקום פתוח והמחיצה לא תשיג את מטרתה; ועוד, דלא הוזכר כלל בדין לוויית המת שיש צורך במחיצה, ומשמע דאין צריך מחיצה; ועוד, שהמנהג שהנשים יוצאות אחר המיטה הוא כדי שלא יסתכלו בהם האנשים, ואם צריך מחיצה גם בלוויית המת, הרי שיכולות

הנשים לצאת לפני המיטה ולא יוכלו האנשים להסתכל בהם, ומדוע תיקנו שיצאו הנשים אחר המיטה; ועוד, דיש לומר דדי בהפרדה ללא מחיצה, ורק בבית המקדש מצד קדושתו ומצד מורא מקדש יש להפריד בין הגברים לנשים על ידי מחיצה, אולם בדין המקורי שהוא ההפרדה בשעת ההספד, אין צורך במחיצה אלא די בהפרדה בין הגברים לנשים.

וראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' רטו) שהביא למרדכי (סנהדרין ריש פ"ב סי' תרפד) וז"ל מקום שנהגו הנשים לצאת לפני המטה יוצאות, ותימה היאך יוצאות לפני האנשים שלא יסתכלו בהם, הא אשכחן פרק החליל שהקיפוח לעזרת נשים גזוזטראות כדי שלא יסתכלו בנשים, ויש לומר הכא כיון דעת צער הא וכו' ובירושלמי אית תנא תני נשים יוצאות תחילה לפי שגרמו מיתה לעולם ואית תנא דתני יוצאות לבסוף מפני כבודן של בנות ישראל כדי שלא יסתכלו בהן האנשים וכו'. ע"ש. והקשה המשנה הלכות (שם) דמה שתריך המרדכי דבעת צער שרי, הוא צריך עיון ממה שלמדו דין ההפרדה בגמרא מהא דהפרידו בין הגברים לנשים בשעת ההספד שהוא עת צער (וכבר קדמו בקושיה זו הרש"ש בסנהדרין כ. שהקשה היאך אמרו התוספות שבשעת צער ליכא למיחש להרהור והלא בסוכה נא. איתא שבעת ההספד מפרידים בין גברים לנשים). ותריך, דיש לחלק בין הספד שהוא זמן שבו יושבין או עומדין במקום אחד, ששם צריך הבלדה בין הגברים לנשים, לבין עת ההילוך בשעת הלווית המת, דבעת צרה ליכא למיחש ליצר הרע בשעה מועטת כזו ולכן אמרו שהוא רק משום כבודן של בנות ישראל ולא משום שעלולים לבוא לידי מכשול בהסתכלות. ע"כ. ולדבריו, אתי שפיר מה שכתבנו לעיל שאי אפשר במציאות לעשות מחיצה בשעת לוויית המת ודי בהפרדה בין הגברים לנשים, אולם בעת ההספד עצמו שמקובצים ונמצאים במקום אחד צריך גם מחיצה ביניהם.

וגם על זה קשה, שאם נעשה ההספד בתוך חדר או אולם, אז שייך לומר שיעשו מחיצה, אולם אם ההספד נעשה בחוץ במקום פתוח, אין שייך לומר במציאות שיעשו מחיצה במקום פתוח; ועוד, שלשון הפסוק שממנו נלמד הדין מורה על הפרדה ולא על מחיצה שנאמר משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד; ועוד, שהגאון בעל השדי חמד (אסיפת דינים מערכת אבלות אות קצט) הביא לספר מלאכת שלמה קמחי (יו"ד סי' יג) בשם

הרב אבק דרכים (סי' יג) שנשאל על מה שנהגו שכל הקרובים מסבכים את המת ובאות נשים נכריות לסופדו, אם יש לחוש משום הרהור. וכתב דבסנהדרין (כ.) כתבו התוספות דבעת צרה לא חיישי להרהור ושכן כתב המרדכי שם, ולולא דבריהם היה אפשר לחלק בין כשיושבים בקבע שעה או שתים דאסור, לכשהוא דרך עראי כי ההיא דסנהדרין, והיה לנו לאסור בנידון דידן שיושבים בקבע. אלא דמדברי התוספות והמרדכי יש סמך למנהג ואין למחות בידם. עכת"ד. ואם כן, נראה דלא קיבלו לחילוקו של המשנה הלכות, וחילם מדברי התוספות והמרדכי; ועוד, שמנהגם היה שאף בעת ההספד לא היתה הפרדה. וכתב עוד השדי חמד (שם) שבעל כרחך צריך לומר כמו שאמר לו השד"ר ר' יצחק שיש לחלק בין יחוד להרהור, דדוקא ביחוד דתקיף יצריה ומיקרבא הנאת עבירה הוא דנחלקו רבנן ואבא שאול, אך כאשר אין יחוד אלא רק חשש הרהור וכמו בגמרא בסנהדרין (לעניין יציאה אחר המיטה), כולי עלמא מודו דבשעת צער לא חיישינן. וכן כתב לחלק בספר שבט מיהודה, וכ"כ העיץ יעקב (דף פד), והובא ביפה ללב (ח"ג סימן שנט). וכתב בשדי חמד בסוף דבריו (שם) דיש לומר דדברי התוספות הם אליבא דאבא שאול דליכא למיחש בעת צרה הן להרהור הן ליחוד. ועוד הביא שם תירוץ אחר בשם ספר יד דוד בחידושיו לסוכה, דלעתיד לבוא לא משום חשש יצר הרע יהיו האנשים לבד והנשים לבד, דלעולם בשעת צער ואנינות אין חשש יצר הרע, אלא משום דלאו אורח ארעא הוא דיהיו האנשים והנשים במקום אחד. עכ"ד. ובספר נטיעה של שמחה (יו"ד סי' פב) כתב דמה שכתבו התוספות דבשעת צער לא חיישינן להרהור, היינו כשאין תערובת אנשים ונשים יחד אלא הנשים לפני המיטה והאנשים אחרי המיטה, דבזה אמרינן שאף על פי שהיה ראוי לחשוש להרהור משום שהאנשים יכולים להביט בנשים, מכל מקום אמרינן דבעת צער לא חיישינן להכי; אך מה דאיתא בסוכה (נב.) דחיישינן להרהור בשעת צער, היינו לומר דכשיש תערובת אנשים ונשים יחד שייך חשש הרהור אף בשעת צער דכשהם בתערובת בעיר יצרא טפי, ולכך אמרינן וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד. עכת"ד. וכן עמד על חילוק זה בספר שערי ציון (עמוד קג). ולכאורה נראה שבכל מקום בשעת קיבוץ לדבר שמחה יש להחמיר יותר מבשעת אבל ולדרוש הפרדה מוחלטת ע"י מחיצה או קומות ומפלסים

שונים בין הגברים והנשים, שהרי כך נהגו בבית המקדש בשעת שמחה, דהא אם בבית המקדש שהוא מקום קדושה ואין אנשים מקילים ראשם במקום כזה, חששו חז"ל לקלות ראש בין גברים לנשים, כל שכן שיש לחשוש במקומות אחרים שאין מורא מקדש עליהם שעלולים לבוא לידי קלות ראש בין הגברים לנשים. אך יש לטעון מאידך גיסא שדווקא בבית המקדש חששו יותר לפריצת גדר ערווה משום קדושתו של המקום ולכן החמירו בו יותר, אך בכל מקום אחר די בהפרדה והרחקה מסוימת. וכעין דברים אלו ראיתי שכתב הגאון הראי"ה קוק זצ"ל במאמרי הראי"ה (עמ' 514) וז"ל מקום קדוש, כשישראל מתקבצים למטרה של קדושה, שכל דבר שאסור משום סרך יצר הרע במקום אחר, נעשה איסורו יותר חמור ויותר מזיק במקום קדוש. עכ"ל. ונראה לי שהוא כעין מה שכתב בספר תשב"ץ קטן (סי' תקנט) דאינו דומה המורד במלכות בפלטיין למורד חוץ לפלטיין. וכן נראה מדברי החת"ס בתשובותיו (חו"מ סי' קצ) דדווקא במקום ועניין שבו פונים אל הקב"ה יש חשש של הרהור, ורחמנא ליבא בעי. ע"ש. ואם כן, אמנם יש לחשוש לכך אף שלא במקום קדוש, אך מכל מקום נראה שבמקום קדוש איכא טפי לחוש להכי. ולכן לא בירא מילתא אי יש להחמיר דווקא בשעת שמחה במקום קדוש או שבכל שעת שמחה יש להחמיר ללא תלות במקום.

ונראה דיש ראייה מדברי הרמב"ם והשו"ע הנ"ל שבשעת שמחה במקום שאינו קדוש אין צורך בהפרדה מוחלטת, דהא כתבו חז"ל חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשיין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים. ע"כ. וגנות פרדסים ונהרות הם מקומות פתוחים אשר אין שם אפשרות של הפרדה מוחלטת ע"י מחיצה או מפלסים שונים, ותפקיד השוטרים הוא למנוע קיבוץ יחד בשעת שמחה, ואם כן יש ללמוד מכאן שאף בשעת שמחה בשאר מקומות אין צורך בהפרדה מוחלטת, אלא די במניעת העירוב בין הגברים לנשים. ואח"כ כתבו הרמב"ם והשו"ע הנ"ל וז"ל וכן יזהירו בדבר זה לכל העם כדי שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה. ע"כ. ומשום דאין כוח לשוטרים לבדוק ולחפש בביתו של כל אחד ואחד, לכן יש להזהיר את העם על זה שלא יתערבו אנשים ונשים בעת שמחה בבתיהם, ומשמע שהקפידה היא על

העירוב, וכל שאין עירוב ביניהם הדבר מותר ואין צריך הפרדה מוחלטת ע"י מחיצה וכדו' אף בשעת שמחה. וכן נראה קצת מדברי רש"י בספר הפרדס (עמ' יט): וז"ל אסור להתערב האנשים עם הנשים בין בסעודה בין במחול בין בכל עניין, אלא נשים לבד והאנשים לבד, קל וחומר, ומה אם בעונת האבל כתיב וספרו בית ישראל משפחות משפחות לבד מספחת בית דוד לבד ונשיהם לבד, המשתה והשחוק על אחת כמה וכמה מפני שיצר הרע מתגרה בה. עכ"ל. ומשמע שהקפיד על התערובת ולא על הפרדה מוחלטת, אך אפשר גם לפרש דבריו שכמו שבמחול ודאי צריך מחיצה, כוונתו שגם בכל עניין צריך מחיצה.

2. מחיצה לדרשה

בדין איסור עשיית מחיצה המתרת בשבת, כתב המרדכי בפרק כירה (סי' שיא) וז"ל אבל מחיצה שעושה לצניעות בעלמא מותר, כגון מחיצה שעושים בשעת דרשה בין אנשים לנשים מותר לעשותה בשבת כדקאמר בפרק כל גגות (עירובין צד). שמואל דעבד לצניעותא בעלמא הוא דעבד. עכ"ל. ומקורו של המרדכי מהגמרא בעירובין (צד). ששם נחלקו רב ושמואל בדין שתי חצרות עם מחיצה ביניהן וכל חצר עירבה בפני עצמה ונפלה המחיצה בשבת, ודעת שמואל היא שכל חצר מותרת לטלטל חפצים עד המקום בו היתה המחיצה עומדת לפני שנפלה, ואף על פי כן, כאשר רב ושמואל היו נוכחים בחצר כזו בעת נפילת המחיצה, הורה שמואל לפרוס בגד רחב במקום בו היתה המחיצה. והקשתה הגמרא לאיזו צורך עשה זאת שמואל והלא גם בלא פריסת הבגד בין החצרות מותר לדעת שמואל לטלטל בכל החצר, ומשיבה הגמרא ששמואל עשה זאת לצניעותא בעלמא. ומשמע שכוונת הגמרא כמה שאמרה "לצניעותא בעלמא" היא שמדובר בפריסת בגד לצורך תוספת צניעות ולא בשל צורך הלכתי, ואם כן, גם בנידון דידן אין מן הדין צורך במחיצה בין גברים לנשים בשעת הדרשה, אלא דבר זה נעשה לתוספת צניעות בעלמא, ולכן פוסק המרדכי שזו אינה מחיצה העשויה להתיר, שאסורה בעשייה בשבת. ואחרי שובי ראיתי שממש כדברי הסביר הרב יהודה הרצל הנקין בעל שו"ת בני בנים בקובץ תורני הדרום (מו). הרמ"א (או"ח שטו, א) הביא להלכה את דעת המרדכי. א"כ נראה כי בעת קיבוץ לדרשה יש אמנם צורך להפריד בין

הגברים לנשים, אך אין צורך מן הדין לעשות מחיצה ביניהם ולהפרידם הפרדה מוחלטת, והוא רק עניין של תוספת חסידות וצניעות. וכ"כ בשו"ת אז נדברו (חי"ג סי' נג) דמחיצה זו אינה מן הדין, אך כתב שם בהמשך דבריו שהיא חובה מתורת המנהג שנהגו. ושוב כתב בסיום דבריו שאף אם צריך מחיצה מדינא, אין על המחיצה שם של מחיצה המתרת מפני שאין איסור להתפלל אם ישמר מהסתכלות והרהור. ע"כ.

ובשו"ת משנה הלכות (חי"ב סי' שט) הבין בדעת המרדכי והרמ"א שעשיית מחיצה בעת הדרשה אינה חומרא יתרה אלא מדין של צניעות. ע"כ. ולא זכיתי להבין דבריו, דהא מקור הדברים בגמרא הוא מדין המחיצה שעשה שמואל לצניעות בעלמא ולא מעניין הצניעות עם נשים; ועוד, שבתוך תשובתו הביא לדברי הגר"ז שכתב בשו"ע הרב (שטו, ג) וז"ל ואין צריך לומר שמותר לעשות מחיצות לצניעות בעלמא שלא היא יושב במקום מגולה או כגון מחיצה שעושין בשעת הדרשה להפסיק בין אנשים לנשים וכל כיוצא בזה. ע"כ. ומוכח מדבריו שאין מדובר במחיצה העשויה לצניעות מדינא דהא הביא אחדא מחתא עניין של צניעות שלא ישב במקום מגולה וכדאיתא בגמרא בעובדא דרב ושמואל, ובעניין של צניעות בדרשה, ונראה מדבריו דכשם דהכא הדבר אינו מדין של צניעות אלא רק צניעות בעלמא, כך גם בעת הדרשה המחיצה היא רק לצניעות בעלמא ולא מדין צניעות.

אולם ראיתי לאג"מ ח"ח (או"ח ח"ה סי' יא) שכתב שגם בעת דרשה בענייני תורה ומוסר צריך מן הדין להפריד בין הגברים לנשים על ידי מחיצה מכיוון שההזמנה היא לרבים והוא מקום קיבוץ, ומכל מקום כשאין אפשרות אחרת וכגון שמטרת הדרשה היא על מנת לקרבם לתורה ומצוות והם לא ירצו לבוא אם יפרידו ביניהם על ידי מחיצה, אפשר להקל, ובלבד שלא יהיה הדבר בשעת תפילה.

וחיזוק לדברים שאין המחיצה מדינא, יש להביא מדברי הגמרא בקידושין (פא.) אביי דייר גולפי, רבא דייר קנה. ע"כ. ופירש"י דבמקום קבוצת אנשים ונשים או לדרשה או לחופה היה אביי מסדר קנקנים של חרס הרבה ביניהם שאם יבואו זה אצל זה יקשקשו וישמע קול. וכן רבא היה מסדר ביניהם קנים שהעובר עליהן קולם נשמע. ע"כ. וגם מכאן עולה שבעת דרשה או חופה אין צורך בהפרדה מוחלטת באמצעות מחיצה אלא

די בהפרדה מסויימת וברורה בין הגברים לנשים. אולם, יש לדחות זאת, דשם הגמרא מדברת בעניין איסור יחוד ולא בעניין ההפרדה בין גברים לנשים, ואביי אמר בפירוש שיש להחמיר בין אם הגברים בחדר הפנימי והנשים בחיצוני בין אם הגברים בחיצוני והנשים בפנימי, ולכן היה אביי מסדר קנקנים בין הגברים לנשים אף על פי שהם היו בשני חדרים נפרדים, כדי שאם יכנס אחד מהגברים לקבוצת הנשים ירגישו בדבר על ידי השמעת קול הקנקנים וכך ינצלו מאיסור יחוד; ואין מכאן ראיה כלל שאין צריך מחיצה בין הגברים לנשים דהא איירי ביושבין בחדרים נפרדים ורק משום מניעת יחוד הניח אביי את הקנקנים, וכן כתב המאירי על הסוגיא. ע"ש. וכן נראה מפירוש הערוך שכתב על סקבא דשתא רגלא וז"ל כיוון שאוכלין ושותין ובטלין ממלאכתם, מתייחדין ובאין לידי עבירה. עכ"ל. ומשמע מדבריו שהדברים נוגעים לאיסור יחוד. ומאידך גיסא, אפשר לפרש דדברי הגמרא דאביי דייר גולפי ורבא דייר קנה, אינם קשורים לנידון שקדם להם בגמרא והם רק הובאו דרך אגב מכיוון שהגמרא דנה בענייני יחוד וצניעות וגם הנהגותיהם של אביי ורבא בזמן הדרשה הן מענייני הצניעות, וראיה לדבר, ממה שכתבה הגמרא מיד אחר כך, אמר אביי סקבא דשתא ריגלא, ופירש רש"י דימות הרגל הם ריעוע של ימות השנה ליחוד ולעבירה מפני שיש קיבוץ אנשים ונשים לשמוע דרשה ונושאים ונותנים זה עם זה. ע"כ. ואפשר להסביר כך גם את דברי הערוך, שאין כוונתו שהיו בחדרים שונים, אלא כוונתו שהיו הגברים והנשים בחדר אחד ומטרת הקנקנים היתה למנוע אותם מלהתייחד ולהגיע לידי עבירה. וכן כתבו התוספות (ד"ה סקבא) שהתקלה היא שנותנים עין זה על זה. ואם כן נראה שחדלה הגמרא לדון בדיני יחוד, ועברה לדון במניעת התקלות שעלולות לבוא מהתערבותם של הגברים בנשים בעת הדרשה. וכן הבין בשו"ת משנה הלכות (חי"ד סי' עט) שהמדובר הוא בהפרדה כלשהיא בין הגברים לנשים ולא בהפרדה מלאה על ידי מחיצה המונעת הסתכלות. וכן ראיתי בשו"ת שרידי אש שכתב (ח"ב סי' ח) שבאסיפות של רשות, כגון הכנסת כלה לחופה או נאומים ודרשות, לא הקפידו מעולם לעשות מחיצות ורק מדקדקים שלא ישבו אנשים ונשים יחד ולא יתערבו זה בזה. וכן כתב הרב שלום קרויז בשו"ת דברי שלום (ח"ה סי' ח) שאין איסור לשמוע דרשה בלא מחיצה בין גברים לנשים ורק ליתר צניעותא בעלמא

עושים מחיצה, ולכן לא מקרי מחיצה העשויה להתיר, ונתן טעם לדבר שהוא כמו שאמרו בדין בדיקת חמץ בפסחים (יא). הוא עצמו מחזר עליו לשורפו, מיכל קא אכיל מיניה?! ע"כ. וגם כאן שנקבצים לשמוע דרשה של דברי תורה, הלכה ומוסר, היאך נאמר שיבואו ע"י הדרשה לידי עבירה והרהור רע. ע"כ. וכן ראיתי ברבעון קרית ספר (גליון אדר התש"ע) תשובת הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שבבית הכנסת נחשבת המחיצה בין גברים לנשים לצורך תפילה כמחיצה המתרת ואסור להעמידה בשבת, ואילו מחוץ לבית הכנסת אין היא נחשבת למחיצה המתרת אלא רק למחיצה לצניעות וכדין מחיצה לדרשה, וזאת מכיוון שמחוץ לבית הכנסת אי אפשר להיזהר בדברים אלה ואין בזה חוסר צניעות כל כך, ולכן מותר מן הדין להתפלל מחוץ לבית הכנסת ללא מחיצה, ודרשה מותרת מן הדין בכל מקום ללא מחיצה. עכת"ד. וגם מדבריו יוצא שבעת דרשה אין חיוב מן הדין לעשות מחיצה בין הגברים לנשים, ורק בבית הכנסת בעת התפילה נחשבת המחיצה כמחיצה המתרת מכיוון שאסור להתפלל ללא מחיצה.

אך מצאנו למאירי (ביצה כב.) שכתב וז"ל מי שהיתה לו נר דולקת ורצה להעלים את אורה מתוך קדושתו (כלומר, שרוצה לשמש מיטתו), רשאי לפרוס מחיצה בינו ובין הנר, ואין במחיצה משום תורת בנין הואיל ולצניעות בעלמא עושה כן, ובלבד שלא יכוון לשם מחיצה. עכ"ל. ומשמע מדבריו שאף שעושה את המחיצה כדי שיהיה מותר לו לשמש מיטתו, עדיין מקרי מחיצה לצניעות בעלמא, ונראה שכוונתו היא שהדין שנצרכת מחיצה עבור התשמיש נובע מתוך עניין של צניעות, ולכן נחשבת כמחיצה לצניעות אף על פי שהיא מתרת את תשמיש המיטה. ולפי זה אפשר לומר, דמה שכתבו המרדכי והרמ"א שמותר לעשות המחיצה בשעת הדרשה בין הגברים לנשים משום שהיא עשויה לצניעות בעלמא, אין כוונתם שמן הדין אין צריך מחיצה, אלא כוונתם שמותר לעשות את המחיצה אף על פי שמן הדין צריך מחיצה בשעת הדרשה, ואיננה נחשבת למחיצה המתרת מכיוון שדין עשיית המחיצה נובע מדיני צניעות, ולכן נחשבת המחיצה כמחיצה העשויה לצניעות ומותר לעשותה בשבת. וראיתי שכן כתב מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בספר חזון עובדיה שבת (ח"ה עמ' רפב) שכן משמע בב"י (או"ח סוף סי' שטו) שכל שעיקרה לצניעות, אף על פי שיש בה כדי להתיר, מותר. והא דאסור לשמש בפני אור הנר, צניעותא היא.

עכ"ל. והוא כמו שפירשנו בדברי המאירי הנ"ל, שאם נצרכת מחיצה כדי להתיר איסור אך האיסור נובע מדיני צניעות, נחשבת למחיצה העשויה לצניעות ומותר לעשותה. וראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' יח) שכתב שהמחיצה לדרשה נחשבת למחיצה לצניעות משום שמניעת קלות ראש והסתכלות הן בשביל הצניעות, אך חייבים להניח מחיצה זו מן הדין. עכת"ד. והוא כמו שפירשנו דעת המאירי הנ"ל.

ואפשר גם לומר שמחיצה בין גברים לנשים בשעת הדרשה היא מעיקר הדין ואף על פי כן מותר לעשותה בשבת ואין היא בגדר מחיצה המתרת, מכיוון שהמחיצה שאסור לעשותה בשבת היא מחיצה שמועילה משום שהיא שחולקת רשות, אך בנידון דידן המחיצה מועילה מכיוון שהיא מונעת את ההסתכלות של אלו באלו ולא מכיוון שחולקת רשות, וכמו שכתב המגן אברהם (סי' שטו ס"ק ג) לעניין מחיצה המתירה תשמיש שאיננה נחשבת למחיצה המתרת אם היא מונעת מאור הנר להאיר, מכיוון שהיא פועלת מדין כיסוי ומניעת ראייה ולא מדין חלוקת רשויות. ע"ש. וכן כתב הט"ז (סי' תקיד ס"ק ב) שאם יש דרך אחרת להתיר את התשמיש, כגון על ידי כיסוי הנר או על ידי כיבוי ביום טוב באופן המותר, אין איסור לעשות את המחיצה אף על פי שהיא מתרת את התשמיש, מכיוון שאין ההיתר בא על ידי המחיצה. ע"ש.

לפי זה יוצא שעשיית מחיצה בין הגברים לנשים בשעת הדרשה היא חובה מן הדין, ודין זה יוצא מדיני צניעות ואיננו חומרא וחסידות. ובכל אופן, יש להדגיש שאף אם מעיקר הדין מותרת הדרשה בלא מחיצה, מכל מקום המנהג היה לעשות מחיצה משום צניעות, ובוודאי כל היכא דאפשר, יש לעשות מחיצה.

וזאת למודעי, שמרן הגר"ע יוסף זצ"ל בספר חזון עובדיה שבת (ח"ה עמ' רפא-רפב) הביא את דברי המהריק"ש בהגהות (ערך לחם) שכתב שמותר לעשות מחיצה מפני החמה או מפני הצינה, או בפני הנרות שלא יכבו, או בין נשים לאנשים, או וילון בפני הפתח, אפילו מניחו קבוע שם. ע"כ. ושכן כתב הגאון רבי חיים בן עטר בספר ראשון לציון (ביצה כב. דף עז:): דאין לדעה האוסרת מחיצה המתרת יסוד בגמרא, ודעת הרי"ף והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א והר"ן להתיר לעשות מחיצה בפני הנר לשמש מיטתו, ולא אשכחן מאן דפליג עלייהו וכו', ואורווי מורינן להיתרא.

ע"כ. ונסמך החזון עובדיה הנ"ל על דעתם, והוסיף עוד נימוקים מדיליה, וכתב שמותר לעשות מחיצות כאלו בשבת, ואין כלל בעניינים אלו דין של מחיצה המתרת. לפי זה, אין כלל ראייה מדין מחיצה המפרידה בין נשים לגברים בשעת הדרשה לנידון דידן שהוא חיוב ההפרדה בין גברים לנשים בשעת דרשה וכדו'.

על כל פנים נראה שאין ראייה מדינו של המרדכי לנידון דידן, מכיוון שלדעת המהריק"ש וסיעתו אין פוסקים כלל כדעת המרדכי, ודין מחיצה המתרת שייך רק כשיוצרים בעזרתה רשות נפרדת, כגון מחיצה שתיוצור רשות היחיד או מחיצה שתיוצור סוכה, ולכן אין להוכיח כלל מדברי המרדכי אם מחיצה בשעת הדרשה היא מדינא או רק לתוספת צניעות וחסידות. אף לפוסקים כמרדכי, הרי שיש מחלוקת בהבנת דבריו אם מחיצה זו מחויבת מדינא או שהיא לתוספת צניעות בעלמא ואיננה מחויבת מן הדין, וכן ראינו שהמנהג בחלק מהמקומות היה לערוך חופה או לקיים דרשה בהפרדה בין המינים אך ללא מחיצה. לכן, נראה שאין מכאן ראייה לחיוב עשיית מחיצה בין גברים לנשים בשעת דרשה.

3. הפרדה בסעודה

האג"מ (שם סי' מא) הביא ראייה מאכילת קרבן פסח, שהיו אוכלים האנשים והנשים בבית אחד ללא מחיצה ביניהם, דהא אם יעשו מחיצה ביניהם יחשבו כשתי חבורות ואסור לאכול את הפסח בשתי חבורות כדאיתא ברמב"ם בהל' קרבן פסח (פ"ט ה"ה), ואף למאן דאמר בגמ' שמותר לאוכלו בשתי חבורות, לא חייבו חכמים לנשים לאוכלו בחבורה נפרדת לעצמן. וכן מה שהתירו לכלה להפוך את פניה בעת אכילת קרבן הפסח, ופירש רש"י שהתירו זאת מפני שהיא בושה לאכול לעיני האנשים מפני שמסתכלים בה, משמע שאינה אוכלת רק עם אביה ואחיה אלא אף עם אנשים נוספים שאינם בני משפחה ולכן היא בושה, וגם מכאן נראה שלא היתה מחיצה ביניהם ולכן היא בושה שיראוה אוכלת. והעלה שם שעל פי זה יותר נוטה לומר שאין איסור להיות בלא מחיצה במקום קיבוץ לדבר הרשות ואף בחתונות. ע"כ. ונראה דטפי איכא למיגמר מהכא, דאף מותר לגברים ונשים לשבת יחד כשפניהם פונים זה לזה, דהא התירו לכלה להפוך את פניה ומשמע דשאר הנשים אינן הופכות את פניהם מן האנשים. אולם

יש לומר דאין מכאן ראייה לדבר, דהא ודאי יש לומר שאין הגברים והנשים מעורבבין ממש אלא הם יושבים בשולחנות נפרדים ואין פניהם מכוונות אלה כנגד אלה, אלא הגברים כלפי הגברים והנשים כלפי הנשים, אך כולם יכולים לראות את כולם אם ירצו על ידי שיפנו את ראשם לכיוונם, וגם זה מקרי חבורה אחת, והקפידא היא רק שלא תהיה מחיצה בין בני חבורה אחת, ואולי מותר להם אף לשבת בשולחן אחד כאשר הגברים והנשים אינם מעורבים אלא כל קבוצה יושבת יחד, וכגון שבצד אחד של השולחן יושבים הגברים כשפניהם לחבריהם ובצד השולחן השני יושבות הנשים כשפניהן לחברותיהן. ואחרי שובי מצאתי שכן כתב המאירי וז"ל והכלה הופכת פניה, אף על פי שבשעת ישיבה בשולחן ועשיית הסדר היו פניה מכוונות "לחברותיה", בשעת אכילה רשאה להפוך פניה ולאכול מפני שהיא בושה מלאכול בפני הכל. עכ"ל. ומוכח מדבריו שהיו יושבות הנשים כאשר פניהן כלפי חברותיהן ולא כלפי הגברים, אך לא ברור מדבריו אם ישבו בשולחנות נפרדים או אם ישבו באותו שולחן בקבוצות נפרדות.

ונראה דיש לפקפק קצת על ראייה זו של האג"מ מדין אכילת קרבן פסח, ואין ללמוד מדין זה לשאר מקומות, מכיוון שכאן מדובר בחבורה לדבר מצווה ויש פחות מקום ליצר הרע לשלוט; ועוד, דדווקא הכא הקפידה התורה על חבורה אחת ולכן מותר הדבר תחת גדר הצניעות האפשריים, אולם בכל מקום אחר יש לנו להעמיד גדר הצניעות על תילם ולהפריד לגמרי בין הגברים לנשים; ועוד, ראיתי שהקשה הרב ראובן שלזינגר בשו"ת ברכת ראובן שלמה (ח"ז סי' סא) דההתקבצות לצורך אכילת קרבן פסח אינה אלא לשם קיום מצוה ונחשב הדבר להתקבצות אקראית שהיא מותרת. ע"כ.

אמנם לענ"ד דחוק מאוד לפרש כך, דהא סוף סוף יש כאן סעודה שלמה המתקיימת בצורה זו וקשה לומר דאין מקום ליצר הרע לשלוט או שנחשב הדבר להתקבצות אקראית; ועוד שגם בימינו מקיימים מצווה דאורייתא של אכילת מצה ואין רואים הבדל בהתנהגותם של האנשים בשל כך, וכן כתב גם באג"מ לדחות הסברא דבמקום מצוה ליכא למיחש לקלות ראש, דהא בבית המקדש היו נכנסים רק לדבר מצוה ואף על פי כן חששו לקלות ראש. לכן נראה שאם דרך אכילת קרבן פסח היא בצורה כזו, הרי ודאי שמותר מן הדין לאכול גם סעודה אחרת בצורה כזו (כמובן

שמדובר בסעודה של אנשים כשרים, שהרי בחבורה של אנשים פרוצים בענייני לבוש או בענייני קרבה לעריות, גם ישיבה בשולחנות נפרדים לא תועיל לשמירה על גדרי הצניעות).

באג"מ (שם) דייק אף מהמשנה בפסחים (פ"ח מ"ז) דאין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים, שעם עבדים וקטנים אסורות הנשים לעשות חבורה משום פריצותא, אולם בחבורה עם גברים הן מותרות. וכך מדייק גם בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"ג סי' ו) מהמשנה בברכות (פ"ז מ"ב) האוסרת על אשה להשתתף בזימון עם עבדים, אבל כשאוכלות עם גברים גם הן חייבות בזימון יחד עם הגברים. ומדובר שם על סעודה רגילה ולא דווקא על סעודת מצווה, וודאי שאם היתה הפרדה בין הגברים לנשים, לא היתה האשה יכולה להצטרף לזימון, שהרי לא נחשב הדבר שישבו לאכול יחדיו.

יש להעיר כאן מה שהביא בספר את צנועים חכמה (ח"ב עמ' תקיט הערה 108) לדברי הרב ראובן פיינשטיין, ראש מתיבתא תפארת ירושלים ובנו של הרב משה פיינשטיין (בעל שו"ת אג"מ), שהסביר את דברי אביו (פורסם ב"הצופה" יום ששי כ' סיון תש"ס) וז"ל בעניין לישוב מעורב אנשים ונשים במקום שיש חלק יושבים נפרדים, באופן כזה בוודאי ישב אבי מורי ורבי זצ"ל עם הנפרדים, ומה ששאל אם סבר אבי מורי ורבי זצ"ל בתשובותיו שהעניין לישוב אנשים ונשים מפורדים (שהדבר) אינו מן הדין ולא מסורת ישראל - ודאי לא נראה ענין זה מתשובותיו (בשו"ת אג"מ), שהוא מדבר רק לעניין מחיצה, ועוד, שבחתונה שלי ישבו מפורדים. עכ"ל. ואם כן, מה שהתיר הגר"מ פיינשטיין זצ"ל הוא מצד שאין בדבר איסור מדינאי, אך ודאי שבמידת האפשר אין להקל בישיבה מעורבת בסעודה. ועוד נראה מדברי הרב ראובן פיינשטיין, שמה שהתיר הגר"מ פיינשטיין זצ"ל הוא אף בישיבה מעורבת, ולא הגביל את היתרו לישיבה נפרדת בלא מחיצה בין הגברים לנשים. וראיתי בשו"ת באר משה (ח"ד סי' קמז אות לא) שכתב שמנהג האשכנזים הוא לסדר שולחנות לגברים לכד ולנשים לכד ללא מחיצה ביניהם, ושכן היה מנהגם באירופא גם אצל הרבנים המובהקים והצדיקים המפורסמים, ושכן ראה בעיניו. אך הוסיף להעיר שכל זה בזמן שהנשים היו מתלבשות בצניעות, אך כעת שאין הנשים הולכות במלבושין צנועים, אסור לנהוג כך אלא יש להעמיד מחיצה בין הגברים לנשים. עכת"ד.

4. שבע ברכות, סעודת חתן, חופה, ברכת שהשמחה במעונו
 כתב בספר חסידים (סי' שצג) וז"ל כתיב הוד והדר לפניו עוז וחרוה
 במקומו, לכך אומרים שהשמחה במעונו ולכך נאמר ישמחו השמים
 ותגל הארץ, ראשי תיבות השם של ארבע אותיות, כשיש גילה בארץ
 אז יש שמחה בשמים לפניו. כל המברך שהשמחה במעונו צריך לחקור
 אם קיימו וגילו ברעדה, אם רעדה במקום גילה, אבל אם נשים יושבות
 בין האנשים שהרהורים שם, לא יתכן לברך שהשמחה במעונו, ועל אלה
 וכיוצא בהם נאמר לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוזה וכו'. עכ"ל. ועל פי
 זה כתב הב"ח (תשובות החדשות סי' נה) מהו הטעם שבקראקא נוהגים
 שבסעודה שעושין בליל ב' של החתונה אין אומרים שהשמחה במעונו,
 וז"ל ולעניות דעתי נראה ליישב דהמנהג נתפשט על פי ספר חסידים
 שכתב כל מקום שאנשים ונשים רואין זה את זה כגון בסעודת נישואין,
 אין לברך שהשמחה במעונו לפי שאין שמחה לפני הקב"ה כשיש הרהורי
 עבירה. עכ"ד בסי' י'. ולפי שבאותו סעודה בליל ב' אין עושים סעודה
 כי אם לקרובים, וכולם יושבין בבית חורף וסועדין ביחד אצל חתן וכמה
 אנשים ונשים, לפיכך אין אומרים שהשמחה במעונו על פי ספר חסידים,
 מה שאין כן בשבת בסעודה ג' דעושין סעודה גדולה ואנשים בלבד ונשים
 בלבד, וכן בסעודה בליל שבת ובשבת שחרית אין סועדין לשם בקראקא
 כי אם בחורים ובתולות, אין בו הרהורי עבירה, אלא דווקא כשסועדים
 נשים בעולות בעל בליל ב', לפיכך אין אומרים שהשמחה במעונו אף
 על פי שעדיין לא נגמרו הנישואין שאומר אשר ברא והסעודה סעודת
 שמחה. עכ"ל הב"ח בתשובה. ועולה מדבריו שכשעשו סעודה לקרובים
 וישבו יחד אנשים ונשים נשואות, לא שייך לומר שהשמחה במעונו, אך
 בסעודות הגדולות שבהן יושבים האנשים לבד והנשים לבד, הן נשואים
 הן רווקים, אומרים שהשמחה במעונו. וכן כתב עוד הב"ח (אבה"ע
 סי' סב) וז"ל בקראקא נוהגים שבסעודה שעושין בליל ב' אין אומרים
 שהשמחה במעונו ולא מצאתי טעם למנהגם, אלא לפי שסעודה זאת קטנה
 היא ומושיבים האנשים והנשים יחד בחדר אחד, וכתב במנהגים שאין
 אומרים שהשמחה במעונו היכא דאיכא חששא דהרהור. עכ"ל. והביאו
 הבית שמואל (שם ס"ק יא) וז"ל כשאנשים ונשים בחדר אחד אין אומרים
 שהשמחה במעונו, דאין שמחה כשיצר הרע שולט, וכן כתב הב"ח ביו"ד
 (סי' שצא) והובא בש"ך (שם ס"ק ז). וכן כתב ביים של שלמה כתובות (פ"א

סי' כ) וז"ל ברוב מקומות החתן והשושבינין אוכלים בבית אחד, והכלה עם השושבינין בבית אחר, גם בספר חסידים כתב שאין לברך שהשמחה במעונו היכן שיושבין אנשים ונשים בחדר אחד כי השטן מקטרג ואין שמחה לפני הקב"ה, ואני הגבר ראה עמי שכמה קילקולים באו מזה, ומכל מקום מנהג יפה כשמברכים ברכת חתנים דהיינו כל שבע ברכות שמוליכים הכלה במקום החתן דשבע ברכות על עיקר הזיווג נתקנה, אם כן, ראוי לברך על שניהם. עכ"ל.

אולם נראה שלא ראו הב"ח, הב"ש והיש"ש את דברי ספר חסידים במקורם אלא בספר המנהגים שהביא דבריו בשם ספר חסידים, דהא מעיון בדברי ספר חסידים במקורם עולה שאין לברך שהשמחה במעונו רק כאשר הנשים נמצאות בין האנשים ומעורבות בתוכם, ואילו כאשר הגברים והנשים נפרדים אך נמצאים באותו החדר, יש לברך שהשמחה במעונו. לפי זה יוצא גם שאין לגברים ונשים לעמוד יחד מעורבים בשעת עריכת החופה. וכן כתב בספר טהרת המים (מערכה ב' אות יח) שמספר חסידים משמע שרק כשהנשים יושבות בין האנשים אין לומר שהשמחה במעונו, אך כשיושבים האנשים והנשים בחדר אחד לא חשו לזה. עכת"ד. יותר מזה הקל בספר בית מאיר (אבה"ע סי' סב) וחלק על הב"ח וסבירא ליה דלא הזהיר ספר חסידים רק כשיושבים הנשים בין האנשים בערבוביא דרך פריצות אבל במקום שאין יחוד ואין פריצות מברכים שהשמחה במעונו, שהרי כתב הטור בשם הרא"ש שעיקר אמירת שהשמחה במעונו הוא במקום ישיבת חתן וכלה ומסתמא הכלה עם השושבינות, וגם מה לי חדא אשה ומה לי הרבה. ומה שלא אמרו בק"ק קראקא שהשמחה במעונו בסעודת ליל ב' של הנישואים הוא מהטעם שהנהיגו הגאונים שלא לומר שהשמחה במעונו לאחר ז' ימי המשתה והוא משום שערכה כל שמחה לאחר חורבן בית המקדש, ובמקומם נהגו להפסיק מלומר שהשמחה במעונו כבר לאחר היום הראשון מטעם זה של ערכה כל שמחה. עי"ש. ויוצא מדבריו ששייכה מעורבת של גברים ונשים בסעודות הנישואין היא מותרת ובלבד שלא יהיו שם ענייני יחוד או פריצות.

וכן ראיתי בשו"ת כתב סופר (אה"ע סי' מז) וז"ל ועוד רגע אדבר במה שכתב מע"כ נ"י למצוא פתח חרטה על מנהג ישן להעמיד החופה לפני חצר בית הכנסת דבאים בעירבוביא יחד אנשים ונשים, ואין ראוי לברך ברכה

שהכל ברא על פי מה שכתב הב"ש בשם הב"ח (סי' סב ס"ק יא) דבחדר שיש אנשים ונשים לא נכון לברך שהשמחה במעונו דאין שמחה במעונו כשיצר מתגבר, ולפי מה שכתב רש"י כתובות (ח.) דברכת שהכל נתקן בשביל שמתאספים יחד לכבוד ה' לגמול חסד מזכירים חסדי ה' כי ברא בחסדו הכל לכבודו, ולדברי הב"ח איה כבוד ה' במקום תגבורת היצר ולכן טוב בבית הכנסת שלא יביאו רק השושבינות. ע"כ דברי השואל. והשיב הכתב סופר וז"ל אומר אני לא יבקש ולא יברוך ח"ו במומים במקום גדולי עולם מוסדי דור, וחזי מה עמא דבר ולא פקפק אדם על זה, ובאמת אינו מן המדומה כי הב"ח דיבר דבריו כשהם בחדר יחד באים בעירבוביא באין משגיח צופה ומביט והוא אחרי אכלו ושתו כדי שובעם, ומתוך שמחה וחרדה יש תגבורת היצר ואין ראוי לברך שהכל ברא לכבודו וכל זה לא שייך בשעת החופה, ועוד חילוקא רבא איכא דברכת השמחה במעונו קאי על שמחה זו של חתן וכלה, ואומרים שהשמחה זו "במעונו", ולא שלנו רק שלו, ואין ראוי לברך כך במקום שיש תגבורת היצר איה שמחה לפניו יתברך שמו, שמחה נהפכה לתוגה רחמנא ליצלן, אבל ברכת שהכל ברא קאי על תחילת הבריאה ברא לכבודו לעבדו ולשמור מצוותיו ולגמול חסד, וכיוון שעיקר כוונת האסיפה לכבוד ה' ורובם העומדים שם כך כוונתם מברכים שברא לכבודו, הכל בתחילת הבריאה ואין כאן זכר אסיפה זו של עתה, כן נראה לי פשוט, ומכל מקום בוודאי טוב ונכון בלאו הכי לתקן שלא יבואו בעירבוביא, ויקרא לו גודר גדר משוכב נתיבה לשבת. עכ"ל.

וידועים דברי הלבוש (סוף או"ח מנהגים סעיף לו) וז"ל אמרו בספר חסידים שאם אנשים ונשים רואין זה את זה בסעודת נישואין אין לברך שהשמחה במעונו לפי שאין שמחה לפני הקב"ה כשיש בו הרהורי עבירה. ע"כ. ואין נזהרין עכשיו בזה, ואפשר משום שעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים, ואין כאן הרהורי עבירה כל כך, דדמייין עלן כי קאקי חיורי מתוך רוב הרגלן בינינו, וכיון דדשו דשו. עכ"ל. וגם הבני יששכר בדרך פיקודיך (מצוה לה חלק הדיבור אות ח') כתב דהיינו דבעת שהיה קרן ישראל על מכוננו והיתה הפרנסה מצויה, לא היו רואים שום אשה בחוץ כי לא היו עוסקות במשא ומתן, וכאשר ראו אשה היה חידוש, מה שאין כן עתה בכובד הגלות וקושי הפרנסה, הנשים עוסקות במשא ומתן ואומנות וחנויות, אין חידוש בראיית נשים, ולא יבא כל כך לידי הרהור.

ע"כ. וכן כתב בספר טהרת המים (מערכה ב' אות יח) שבעירו לא חשו למה שכתב הב"ח בשם הספר חסידים. ע"ש. אך לא ברור מדבריו אם הסתפקו בישיבה בחדר אחד גברים לבד ונשים לבד אך ללא מחיצה או שישבו מעורבים ממש. וכן כתב במחנה יהודה להר"י קצין (דף כא.). דלא נהגינו בזה כדברי הספר חסידים. וכן כתב הפתחי תשובה בנידון דידן (סעיף ט"ק יח) שאין הם נוהגים להיזהר בזה והוא על פי דברי הלבוש. עכ"ל. וכתב בשו"ת דברי יציב (ח"ה אה"ע סי' מ) שממה שכתב הב"ח בתשובות ובפירושו על הטור מקור למנהג כזה, לא נראה שיחמיר כל כך בדבר, ורק לענין שמחה במעונו נהגו שלא לומר, שיצר הרע שולט, אבל איסור לא שמענו להיות שמה ולהשתתף אף להב"ח ולב"ש, אולם בטח שיש לחלק בין חדר אחד למה שכתוב בספר חסידים לנשים יושבות בין האנשים שכמה איסורים חמורים עוד בדבר, ודו"ק. אולם זה להלכה, אבל למעשה בטח שיש לחלק בין אם הוא בכלל בדרך צניעות. עכ"ל. וכתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' כ) וז"ל ומיהו בשעת הדחק גדול ואי אפשר באופן אחר, וכגון בסידור קדושין תחת החופה וכיוצא בזה, מורגל בפי העולם דנהגו לסמוך על דברי הלבוש (שלהי או"ח) שכתב דעכשיו כיון דמורגלות הנשים בין האנשים ליכא הרהור כל כך, דרמי עלן כקאקי חיורא מתוך רוב ההרגל. ואף שכתבתי בתשובה אחת בספרי (ח"ד סי' קפ"ו) דחס וחלילה לסמוך על זה, ואפילו ביום הכיפורים חששו להרהור, עיין תוספות מגילה (ל"א ד"ה במנחה ובסוכה) ובסוכה (נ"א). תקון גדול היו מתקנים שם, מכל מקום, במקומות כאלו במקום דאין ברירה ואי אפשר רק לסמוך עליו, שאני. ע"כ.

וראיתי בספר את צנועים חכמה (ח"ב עמ' תקיח) שהביא לתשובת הגאונים באוצר הגאונים על סוכה (מתוך "מעשים לבני א"י" תרביץ שנה א' ספר א' צד 97) וזה לשון השאלה, מהו שיכנסו בני אדם לבית המשתה או לגמילות חסדים ויאכלו בסעודה האנשים עם הנשים מעורבין. וזו לשון התשובה, כך המעשה, אם בזמן שהנשים יושבות כאחת בפני עצמן והאנשים בפני עצמן, מותרין על מנת שלא ימזגו אנשים לנשים ונשים לאנשים. וכן בחילוק המנות והפרפריות, אבל אסורין הן בסעודה בזמן שהן מעורבין אלו ואלו האנשים והנשים, שאסור לו לאדם להתערב עם הנשים בסעודה, חוץ מאחותו ואחות אביו ואחות אמו ואחות אשתו על

מנת שתהא אשתו בסעודה שהיא משמרתו מן העבירה. עכ"ל. ועולה מדברי הגאונים שבעת הקיבוץ לסעודה יש לגברים ולנשים לשבת בנפרד ולא להתערב אלו עם אלו, ואין צורך בהפרדה מוחלטת באמצעות מחיצה, אלא אם כן הנשים הן בנות המשפחה, שאז מותר לשבת יחד איתן ובתנאי שאשתו תהיה נוכחת שם ותשמרהו מן העבירה. וכן ראיתי להגאון החיד"א בספר מעגל טוב שכתב (עמ' 188) וז"ל ואחר כך סעדנו בביתו והרבנית אשתו שניה וכלתה אשת ר' לב נר"ו בשולחן והיו שם כמה למדנים וגם ר' ליב רידיש ואני בירכתי ברכת המזון. עכ"ל. ומוכח שהחיד"א ועוד כמה למדנים לא נמנעו מלשבת בשולחן אחד אצל בעל הבית אף שאשתו וכלתו הסבו איתם יחד בשולחן. ומרן הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ג אה"ע סי' י אות ט) דן בעניין זה, וכתב דלכתחילה ודאי שיש להקפיד כמה שאפשר על פי דברי הב"ח בשם ספר חסידים ולהפריד הפרדה גמורה בין הנשים לגברים על ידי מחיצה או בחדרים נפרדים, אך מעיקר הדין יש להקל בישיבה מעורבת של גברים ונשים על פי דברי הלבוש והאחרונים. עכת"ד. ושמעתי ממנו בעל פה בשיעור, שלכתחילה יש לעשות מחיצה בין הגברים לנשים, ואם הדבר יעורר מחלוקות וקטטות במשפחה וכדו', אפשר להקל על פי דברי הלבוש בישיבה מעורבת, וכל משפחה תשב בשולחן נפרד משל עצמה. ונראה להסביר, שטעמו הוא על פי דברי תשובת הגאונים שהבאנו, שישיבה מעורבת בשולחן אחד של בני המשפחה מותרת. ולענ"ד יש ללמוד מכאן, להתיר ישיבה של בני המשפחה יחד בשולחן אחד בבית מלון או כמסעדה אף על פי שיש גברים ונשים בשולחנות שסביבם, וזאת על פי דברי הלבוש ותשובת הגאונים הנ"ל.

ה. דין ההפרדה במצב של אקראי

כתב האג"מ ח"ח (או"ח ח"ה סי' יב) שבמקום הפתוח לרבים, כגון בית האבל, צריך תמיד מחיצה מדינא בין גברים לנשים, וכל שכן שבשעת תפילה צריך מחיצה; אולם במקום שאינו פתוח לרבים אלא רק לבני משפחה, כגון בית חתן, אין צריך מחיצה מדינא אפילו בעת התפילה ודי בכך שילכו האנשים המתפללים לזווית אחת כדי שיוכלו לכוון שם, ושם יתפללו. ובאקראי, וכגון שהנשים אינן מסכימות לעזוב את החדר, אין למנוע מלהתפלל מחמת זה אפילו במקום הפתוח לרבים. והרב שלמה

פישמן בספר דברו על לב ירושלים (עמ' 17) כתב להסביר את דברי האג"מ בכמקום הפתוח לרבים וכגון לווייה או בית האבל שייך העניין של קיבוץ, אולם במקום שבו האנשים מוזמנים באופן אישי וכגון בחתונה וכדו', לא שייך לומר שהוא מקום הפתוח לרבים ולכן אין זה נחשב מקום קיבוץ והוא החילוק בין בית האבל לבית החתן. ע"כ. ואמנם אין זה מוכרח בכוונת האג"מ, דהא יש להסביר דבריו דהחילוק בין בית האבל לבית החתן הוא שבבית האבל הרבים באים ונקבצים לשם, ואילו בבית החתן באים לסעוד רק הקרובים ובני המשפחה ואין הרבים באים ונקבצים לשם. אך אחרי העיון שוב נראה לי עיקר בכוונת האג"מ כדברי הרב פישמן על פי מה שכתב האג"מ (שם סי' יא) שכשהזמנה היא לכלל הציבור צריך לעשות מחיצה בין הגברים לנשים בשעת הדרשה, אך אם היתה ההזמנה לאנשים פרטיים ולא לכלל הציבור, אזי לא היתה נדרשת מחיצה. ע"ש.

ועוד כתב האג"מ (שם) שאף בבית הכנסת מותר באקראי להתפלל אם יש בבית הכנסת אשה אחת או שתיים בסוף בית הכנסת, אך אם אשה, אפילו אחת, באה בקביעות, אין להקל להתפלל בלא מחיצה. והוכיח דבריו באג"מ (או"ח א' סי' לט) ממה שמצינו שחנה התפללה סמוך לעלי הכהן, ומתהוהתוספות בקידושין (נב: ד"ה וכי אשה) שכתבו שלא מצינו איסור לנשים להיכנס לעזרה בשעה שהכהנים עובדים, ולכאורה מדוע אין חוששים לקלות ראש אצל הכהנים, אלא על כרחך לומר שהטעם לזה הוא כי לא מדובר שם בקיבוץ של נשים רבות אלא בנשים יחידות. עכת"ד. גם הרב דוד הרפנס בשו"ת ויברך דוד (ח"ב אה"ע סי' א) כתב להביא ראייה שאשה אחת מותרת להיות באקראי בבית הכנסת ממה שמעיקר הדין מותר לאשה לעלות לתורה או לקרות מגילה בבית הכנסת ורק מצד כבוד הציבור אינה יכולה לקרוא בתורה, ומוכח שמצד הימצאות אשה בבית הכנסת אין בעיה בדבר אף שוודאי רואים אותה, משום שהוא בהעברה ואקראי בעלמא. ע"ש. וכ"כ הגרש"ז אורבך בהליכות שלמה (הל' תפילה פ"ח הערה ד) דמותר להתפלל במטוס במנין אף על פי שאין מחיצה המבדלת בין אנשים לנשים, הואיל ואין זה מקום הקבוע לתפילה ומתפללים שם רק באקראי. עכ"ל. וכן הובאה לעיל דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א שפורסמה ברבעון קרית ספר (גליון אדר התש"ע) שבבית הכנסת נחשבת המחיצה בין גברים לנשים לצורך תפילה כמחיצה המתרת ואסורה להעמידה בשבת, ואילו

מחוץ לבית הכנסת אין היא נחשבת כמחיצה המתרת אלא רק כמחיצה לצניעות וכדין מחיצה לדרשה, וזאת מכיוון שמחוץ לבית הכנסת אי אפשר להיזהר בדברים אלה ואין בזה חוסר צניעות כל כך, ולכן מותר מן הדין להתפלל מחוץ לבית הכנסת ללא מחיצה, ודרשה מותרת מן הדין בכל מקום ללא מחיצה. עכת"ד.

ובספר אבני אש (קונטרס בעלות הלהב יו"ד סי' יב) כתב הגאון הרב יצחק זילברשטיין שליט"א בשם החזון איש באיגרת, שמחיצה בבית הכנסת היא חיוב מעיקר הדין, ואסור להתפלל בבית כנסת שאין בו מחיצה כזאת. והביא שם שהגאון רבי יצחק הוטנר שאל את החזון איש אם מותר להתמנות לרב בבית הכנסת שאין בו מחיצה, וענה לו שאם הוא משער שבתוך שנה יוכל להשפיע עליהם לעשות מחיצה כדת וכדין, יקבל את התפקיד, ואם לאו לא יקבל. והגרי"ש אלישיב זצ"ל הוסיף שכדי שלא יהיה חילול השם שתלמיד חכם מכהן כרב במקום כזה, על הרב להודיע ברבים שבקרוב המצב ישתנה ולא ישאר כך. והגר"י זילברשטיין כתב על זה שנראה לו שמה שאמר החזון איש מגבלה של שנה, הוא מפני שעד שנה נחשב הדבר לארעי וכדאיתא בכמה מקומות בש"ס. ע"כ. וא"כ נראה שגם החזו"א סובר כדעת האג"מ שבארעי או באקראי מותר להתפלל ללא מחיצה, ובלבד שהאנשים יהיו נפרדים מהנשים. וכן ראיתי בכתבי הגרי"א הענקין (ח"ב תשובות איברא סי' י) שכתב שבית הכנסת חדש שאין בו מחיצה, אם הם מבייחים לעשות בו מחיצה אין להימנע מלהתפלל שם, ואם אפשר, כדאי שיתקנו שם לפחות וילון בין הגברים לנשים. ע"כ.

ו. המורס מכל האמור

1. הפרדה בתפילה ובדברים שבקדושה (כגון אמירת קדיש וכד')

א. י"א שחובת ההפרדה בתפילה בין הגברים לנשים היא מדאורייתא (אג"מ, משנה הלכות ועוד), וי"א שהיא מדרבנן (מהרש"א), וי"א שהיא מנהג קדום (מהרי"ץ דושינסקי, שרידי אש), והחת"ס סובר שהיא כדי שתפילתנו תהיה ללא הרהור ותתקבל לפני ה' יתברך. מכל מקום, לכולי עלמא אסור להתפלל ללא מחיצה.

ב. מן הדין מטרת המחיצה היא מניעת העירוב בין הגברים לנשים כדי

למונעם מלבוא לידי קלות ראש, קירוב הדעת, שימת עין וקריצת עין זה לזה, שעלולים להביאם לידי איסורי יחוד, הרהור או עריות (רמב"ם, פסקי רי"ד, אג"מ).

ג. אולם, מנהג ישראל הקדום הוא לעשות מחיצה אשר תמנע מהאנשים לגמרי מלהסתכל בנשים (פסק דין שהובא בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' ח).

ד. אף הפוסקים להלכה כעיקר הדין, סוברים שיש לעשות את המחיצה לפחות בגובה של 144 ס"מ, כך שרק ראשי הנשים יראו מעבר למחיצה, כדי למנוע הסתכלות בערוה בזמן קריאת שמע ותפילה. גם לדעתם ראוי להחמיר ולהגביה את המחיצה עד שלא יראו הנשים כלל (אג"מ).

למעשה, נלע"ד להורות כך:

א. יש לעשות מחיצה אשר תמנע באופן מוחלט את ראיית הנשים על ידי הגברים, משום שאף אם נאמר שהדבר מותר מן הדין, הרי שיש לאסור מצד שזה המנהג הקדום, וכן רבו האומרים שהדבר מחויב מן הדין; ועוד, שאף המקילים בזה מודים שלכתחילה יש להחמיר. כל שכן כאשר יש נשים שאינן לבושות כפי שההלכה מחייבת על פי גדרי הצניעות (וכפי שמצוי בעוונותינו בחלק מהמקומות), שאז גם המקילים יודו שיש חיוב מן הדין לעשות מחיצה אשר תמנע לחלוטין את ראיית הנשים על ידי הגברים, כדי שהגברים לא יכשלו בהסתכלות בערוה בזמן קריאת שמע ותפילה, וכן כדי שתתקבל תפילתנו ללא הרהור לפני ה' יתברך, וכדברי החת"ס.

ב. במקום שאין הקהל מוכן לעשות מחיצה שתמנע לחלוטין את ראיית הנשים על ידי הגברים, יש לסמוך מעיקר הדין על דברי האג"מ, ויעשו מחיצה מסורגת בעלת חריצים דקים, אשר תאפשר לנשים להביט מבעד לחריצים, אך תמנע מהגברים מלהסתכל בנשים, וכפי שכתב המאירי שהיה בבית המקדש. אם הקהל אינו מוכן לעשות גם מחיצה כזאת, יש לסמוך גם בזה על דברי האג"מ, ויעשו מחיצה אטומה אשר תכסה לחלוטין את כל גובה גוף הנשים, ורק ראש הנשים יראה מעל המחיצה. אך ראוי להימנע (עד כמה שניתן) מלהיזקק להיתר זה.

2. מחיצת זכוכית

זכוכית שקופה - יש המתירים להפריד באמצעותה בין הגברים לנשים בתנאי שכל הנשים הבאות לבית הכנסת לכושות בצניעות כדי שלא יעברו על הסתכלות בערווה בזמן קריאת שמע ותפילה (אג"מ), ולפי זה יש להתיר גם בהפרדה על ידי וילון שקוף. אך רוב ככל הפוסקים אוסרים הפרדה כזאת, ולכן נלע"ד פשוט שיש להחמיר ולאסור בזה. ונלע"ד שאף האג"מ המתיר, יודה שבזמננו שבעוונותינו הרבים מצוי שיש נשים הבאות לבית הכנסת שאינן לכושות כפי שההלכה מחייבת על פי גדרי הצניעות, אין מקום להתיר בזה, ולכן אין מקום להתיר להפריד על ידי וילון שקוף למחצה שהאדם יכול לראות ולהכיר דרכו את הנשים הנמצאות בעזרת הנשים.

זכוכית אטומה - אם דמות הנשים אינה ניכרת לגברים כלל אלא רק נראית להם צללית שחורה עד שאין להבחין כלל בין גבר לאשה ובתנועות הדמות, נלע"ד שמותר להשתמש במחיצה כזאת, וכמו שמותר מעיקר הדין לעשות מחיצה בעלת נקבים דקים, אשר ניכרת דרכם עמידת אדם מן העבר השני של המחיצה. אם אי אפשר לזהות ולהכיר את הנשים, אך דמויותיהן ותנועותיהן ניכרות מן העבר השני, ראוי להחמיר בדבר (שבט הלוי), וכן הוא הדין אם ההפרדה מתבצעת על ידי וילון שהוא כמעט אטום, עד שאי אפשר לזהות ולהכיר את הנשים. אך אם מדובר בוילון שקוף למחצה, אשר ניתן לזהות ולהכיר דרכו את צורת הנשים, יש להחמיר בזה. דינו של וילון שאדם יכול לראות ולהכיר דרכו את הנשים הנמצאות בעזרת הנשים, כדין זכוכית שקופה, וכמו שכתבתי לעיל.

זכוכית חד-צדדית - זכוכית שרק הנשים יכולות לראות דרכה ואילו הגברים אינם יכולים להביט דרכה אל העבר השני, מותרת בשימוש (אג"מ ועוד).

3. הפרדה במקום שמחה

במקום קדוש - כאשר מתקבצים אנשים ונשים לעניין של שמחה במקום קדוש, יש להפריד בין הגברים לנשים ע"י מחיצה (סוכה נא). לכן יש להעמיד מחיצה בין הגברים לנשים בזמן שמחת בית השואבה בבית המקדש או בבית הכנסת, וכן בשעת השמחה וההקפות בשמחת תורה.

במקום רגיל - כאשר מתקבצים אנשים ונשים לעניין של שמחה (כאכילה)

ושתיה וכו'), אסור להם להיות מעורבים יחד ויש להפריד בין הגברים לנשים (רמב"ם, שו"ע), אך אין חיוב להפרידם על ידי מחיצה, אלא די להפרידם באופן כזה שלא יוכלו לבוא לידי שחוק וקלות ראש אלו עם אלו. לכן, כאשר עורכים "קידוש" בשבת לאחר התפילה וכו', אסור לגברים ולנשים להיות מעורבים יחד בעת הקידוש והאכילה משולחנות הכיבוד, אלא יש להפריד ביניהם ולערוך שולחנות נפרדים לגברים ולנשים. הוא הדין בשולחנות הכיבוד ("בופה") שרגילים היום אולמות האירועים לערוך בתחילת האירוע, שאין לנשים ולגברים להיות מעורבים שם יחד, אלא יערכו שולחנות נפרדים לנשים ולגברים.

4. הפרדה במקום צער

כאשר מתקבצים אנשים ונשים לעניין של צער, כגון לוויית המת, הספד וכדו', אין לגברים ולנשים ללכת או לעמוד כשהם מעורבים זה בזה אלא יש להפריד ביניהם, אולם אין צורך להפריד ביניהם על ידי מחיצה (שדי חמד בשם אחרונים).

5. מחיצה בעת דרשה

יש אומרים שאין חיוב לעשות מחיצה בין הגברים לנשים בעת הדרשה אלא די בהפרדה ביניהם (שרידי אש, הגר"ח קנייבסקי). יש אומרים שיש חיוב לעשות מחיצה בין הגברים לנשים מכוח המנהג (אז נדברו). נלע"ד שאף לדעת המחמירים נראה שבמקום שאין מנהג כזה, אין חיוב לעשות מחיצה ודי להפריד בין הגברים לנשים. ויש אומרים שיש חיוב מן הדין להפריד בין הגברים לנשים על ידי מחיצה מכיוון שההזמנה היא לרבים והוא מקום קיבוץ, אך אם לא ירצו לבוא לדרשה, אפשר להקל ללא מחיצה בשעת הדרשה, אך לא בשעת התפילה (אג"מ). נלע"ד שאפשר לנהוג כדעת המקילים בזה, ואין חיוב לעשות מחיצה בעת הדרשה, אך יש להפריד בין הגברים לנשים.

6. הפרדה בשעת חופה

יש להפריד לכתחילה את הגברים והנשים בעת החופה ואין חובה לעשות מחיצה ביניהם, ויש מקומות שלא נהגו בהפרדה זו. בכל אופן, אף אם הם

עומדים בצורה מעורבת, אין הדבר מונע מלהשתתף בחופה (כתב סופר, משנה הלכות).

7. הפרדה בסעודה

א. לכתחילה, יש להקפיד ולעשות הפרדה גמורה בסעודה בין גברים לנשים ע"י מחיצה (יביע אומר), ולפחות יש להפריד את הגברים והנשים בעת ישיבתם בסעודה בשולחנות נפרדים ללא מחיצה (טהרת המים ועוד), ואם קשה להושיבם בשולחנות נפרדים, וכגון שהדבר עלול לגרום מחלוקות וקטטות במשפחה וכד', אפשר להקל בישיבה מעורבת כאשר כל משפחה תשב בשולחן משל עצמה (מרן הגר"ע יוסף זצ"ל), ואם גם זה אינו אפשרי, יש להושיבם בשולחן אחד כאשר חצי מהשולחן מיועד לגברים וחציו לנשים או כאשר הגברים בצד אחד והנשים בצד השני, וכל גבר ישב מול אשתו (ד"ע).

ב. אם הישיבה מעורבת של גברים נשים, אין הדבר מונע מלישב עמהם (אג"מ, ב"ח ע"פ המנהג, בית מאיר). אך אם הדבר ידוע שכשיושבים בצורה מעורבת, מגיעים שם לידי קלות ראש בין גברים לנשים (וכל שכן אם המדובר בנשים נשואות, וכמו שמצוי במספר זוגות של חברים היושבים לסעוד יחד), יש להפריד בין הגברים לנשים (ד"ע ופשוט).

ג. כל הנ"ל, הוא במקום שהנשים לבושות ע"פ גדרי הצניעות, אך אם חלק מהנשים אינן לבושות על פי גדרי הצניעות (וכמו שמצוי במקומות רבים בעוונותינו הרבים), יש לעשות מחיצה בין הגברים לנשים כדי שלא יבואו לידי הסתכלות והרהור (סברה פשוטה. וכן כתבו הבאר משה ועוד). ואם יטען הטוען, שכשם שמותר ללכת ברחוב אף על פי שיש נשים בלבוש שאינו על פי ההלכה, כך מותר הדבר גם בעת הסעודה ואין צורך במחיצה, אף אתה אמור לו שההליכה ברחוב היא זמנית וארעית ויכול האדם למנוע עצמו מהסתכלות אסורה, ואילו הישיבה בסעודה קבועה ומתמשכת, ואיך לא יבוא האדם לידי חטא? ועוד, שההליכה ברחוב נצרכת ואין איך לתקן את המצב, אך בסעודה אפשר לתקן מראש את המצב על ידי מחיצה, ולכן מחויבים לעשות כן.

- ד. אם צריך האדם להימצא בסעודה שבה הנשים (או חלק מהנשים) אינן לבושות על פי גדרי הצניעות ואין מחיצה המפרידה בין הגברים לנשים, וכגון באירוע משפחתי או כאשר מקום העבודה מחייב אותו להגיע או במקומות שאי-הגעה יכולה ליצור בושה, היעלבות, ריב או מחלוקת וכדו', יגיע האדם למקום האירוע או הסעודה, וימעט בשהייתו שם כפי האפשר, וישתדל להימצא באחת מפינות המקום או במקום צדדי שבו יוכל להישמר מהסתכלות אסורה, וכדין ההליכה ברחוב שהיא מותרת במקום הצורך, כיוון שאי אפשר אחרת.
- ה. מותר לשבת בסעודה בצורה מעורבת כאשר הנמצאות שם הן מן המשפחה הקרובה, כגון אמו, סבתו, בתו, נכדתו, אחותו, דודתו ואשת אחיו, ורצוי שאשתו תשב עמו (אוצר הגאונים). וכן כשמתארחים בביתה של משפחה אחרת, מותר להסב לשולחן אף שנמצאות שם בנות הבית (מעגל טוב להחיד"א). כן מותר לשבת עם משפחתו בשולחן אחד בבית מלון או במסעדה, אף שאין הפרדה באותו מקום בין גברים לנשים, מכיוון שהוא יושב עם משפחתו בשולחן (ד"ע).

8. מחיצה בשעת אקראי או עראי

- א. יש להדגיש תחילה כי בכל המקומות שהתרנו בסעיפים הבאים להתפלל ללא מחיצה, יש להיזהר שהאדם לא יראה נשים שאינן לבושות על פי גדרי הצניעות בזמן קריאת שמע, תפילה, אמירת דברים שבקדושה או דברי תורה.
- ב. יש אומרים שבמקום שאינו מקום קיבוץ לרבים, אין צריך מדינא מחיצה אפילו בעת התפילה ודי בהפרדה. במקום קיבוץ לרבים מותר להתפלל ללא מחיצה (אלא בהפרדה) רק באקראי, וכגון שהנשים אינן מסכימות לעזוב את החדר וכדו'. כל מקום שאנשים מגיעים אליו על פי הזמנה אישית נחשב למקום שאינו מקום קיבוץ לרבים, אף אם מגיעים אנשים רבים (אג"מ).
- ג. במקום שאינו קבוע לתפילה ומתפללים שם רק באקראי, אין צריך מחיצה בין הגברים לנשים (הליכות שלמה, הגר"ח קנייבסקי). לכן אין

צריך לעשות מחיצה כאשר מתפללים במטוס, רכבת, אולם אירועים או במקומות פתוחים למיניהם, ודי בהפרדה בין הגברים לנשים.

ד. הוא הדין לגבי אמירת קדיש בסעודת סיום מסכת או כשעומדים להתפלל בבית או באולם שבו סועדים וכד', שמותר לאומרם אף ללא מחיצה בין הנשים לגברים אם יש הפרדה ביניהם והם אינם מעורבים. לכן, אף המקילים בישיבה מעורבת בעת סעודה (ראה לעיל), יפרידו בין הגברים לנשים בעת אמירת קדיש, תפילה או שאר דברים שבקדושה.

ה. בית האבל נחשב למקום קיבוץ לרבים, ולכן יש להתפלל בהפרדה על ידי מחיצה או בחדרים שונים לגברים ולנשים (אג"מ). בשעת הדחק, כגון שאין לנשים מקום אחר לשבת בו, יש להקל להתפלל בהפרדה ללא מחיצה מכיוון שהוא מקום שאינו קבוע לתפילה ומתפללים שם רק באקראי (ד"ע). כמו כן אם הנשים אינן מסכימות לעזוב את החדר, נחשב הדבר לאקראי ומותר להתפלל בהפרדה ללא מחיצה (אג"מ).

ו. בית כנסת שאין בו מחיצה באופן זמני, מותר להתפלל בו אם יש הפרדה בין הגברים לנשים, ובתנאי שיתקינו בו מחיצה בקרוב, ובזמן שלא יעלה על שנה (חזו"א, הגרי"ש אלישיב זצ"ל, הגרי"א הענקין).

ז. יש אומרים שאף בבית הכנסת מותר להתפלל אם יש שם באקראי אשה אחת או שתיים בסוף בית הכנסת, ובתנאי שאינה באה בקביעות (אג"מ).